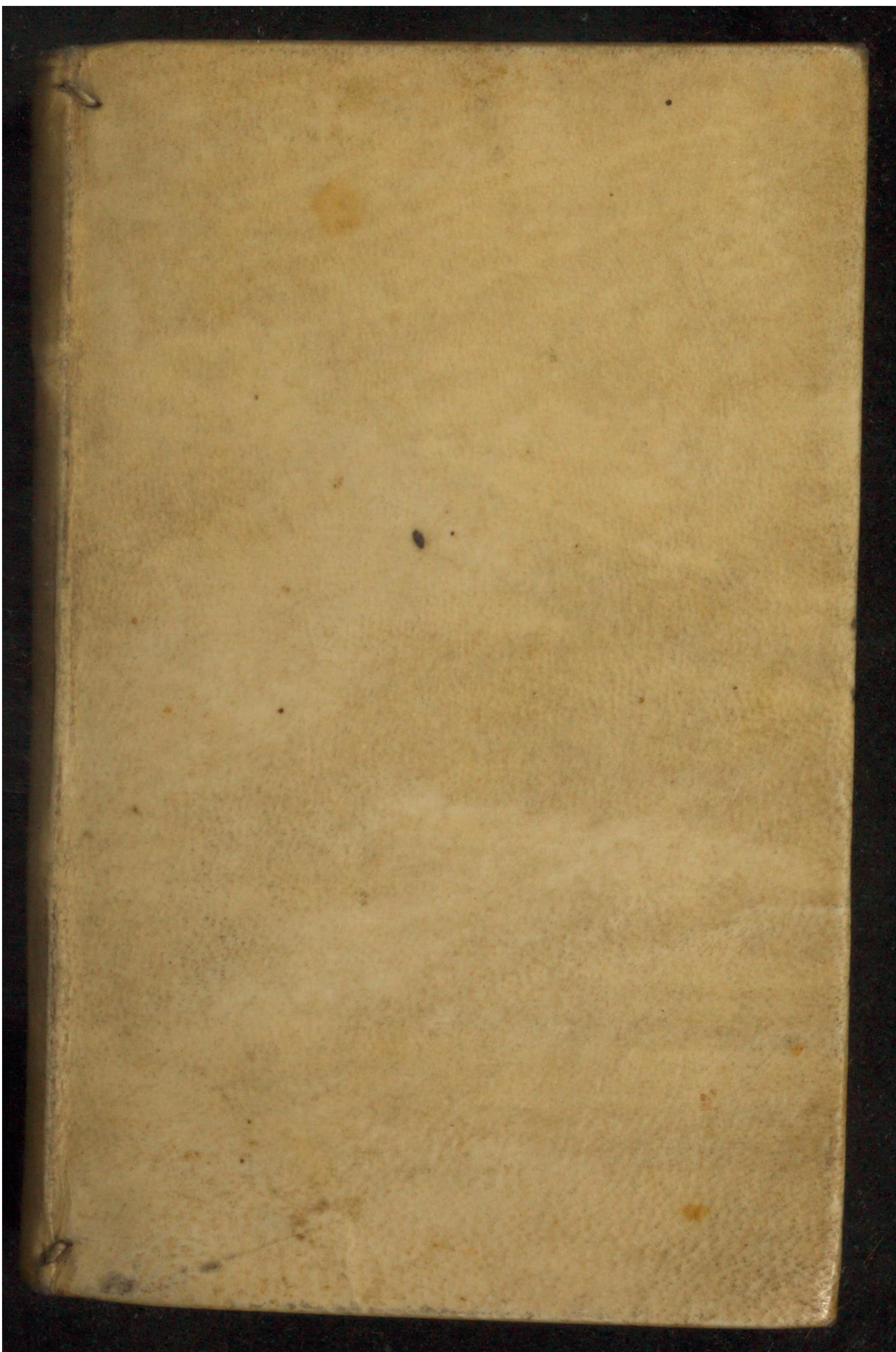
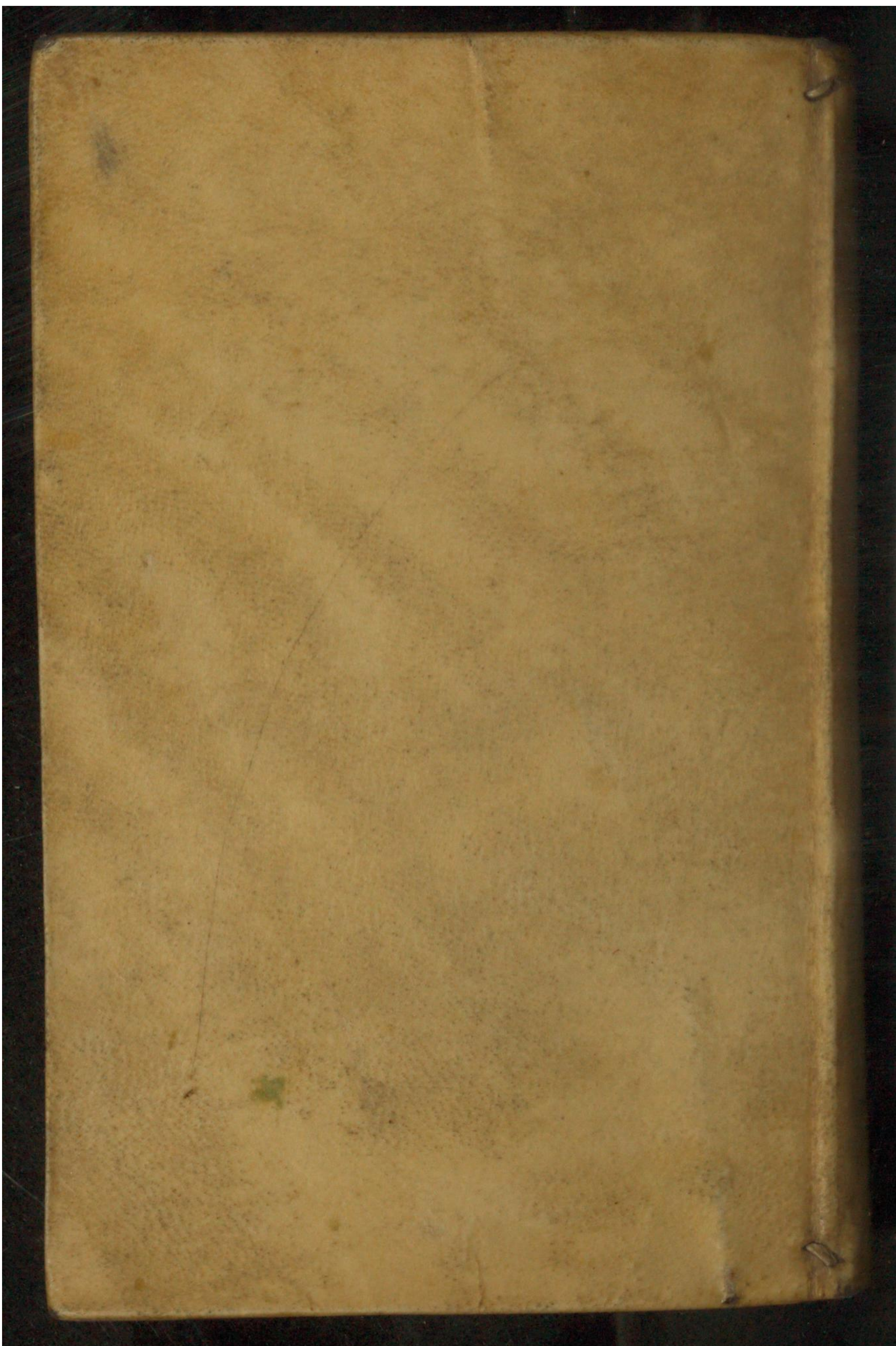

GRATAROLI
1571

Interessantes u. ausführliches Werk über Hygiene beim Reisen. Der Autor spricht über seine eigenen Erfahrungen: curatio a congelatione, praeservatio a caecitate ob nives (Schneeblindheit), defensio a pulicibus et pediculis, fol 159ff zitiert er die schon beschriebenen Reisen und sagt er will nur über bisher unbeschriebene handeln. Hübsches Exemplar, selten.

PROFICISCENTIUM, SEU MAGNIS ITINERIBUS DIVERSAS TERRAS OBEuntium medicina, quibuscunq; ualetudinis incommodis depellendis apprimè necessaria.

AUTORE GUILHELMO GRATAROLO MEDICO ET PHILOSOPHO.

Liber ad Lectorem.

Tædia longa uiæ me consultore leuabis,
Si speras melius, lente uiator iter.
Nam fessis morbis subitisq; laboribus obsto.
Qualescunq; uiæ tædia longa creent.

COLONIAE
EXCUDEBAT PETRUS HORST.
Anno 1571.

VERA NOBILITATE AC PIETATE, CLARISSIMO ET GENEROSISSIMO VIRO EGENOLPHO BARONI, ET DOmino in Rapolstein, Hochen, Ack, & Gerolzeck ad Wassichin &c. Domino suo colendissimo, Guilhelmus Gratarolus Bergomas Philosophus & Medicus, gratiam perpetuam, & pacem à deo patre per Iesum Christum ex corde precatur.

ORTALES OMnes, dignißime Baro, à die natiuitatis ad extremum usq;, uiatores, hospites, & peregrini dicuntur: utpote qui solum hoc extra patriam æter-

æternam ac cœlestem incolimus, ubi nulla consi-
stendi firmitas, perpetua uerò semper agitatio a-
nimi, ubi demum rerum aut sententiæ considen-
dum sit, examinantis: ut tandem cogitemus, nobis
nusquam esse fixam statiōem nisi in cœlò id quod
diuina & minimè fallens scriptura uetus et noua
sæpius attestatur: interrogatus namq; Patriarcha
Iacob à Pharaone, quot essent dies annorum eius
uitæ, respondit, Dies annorum peregrinationum
mearum sunt triginta & centum anni: pauci &
mali fuerunt dies annorum uitæ meæ &c. & Da
uid cap. xxix. Paralip. loquens altißimo Deo, Pe
regrini sumus, inquit, coram te, & aduenæ sicut
patres nostri: Dies nostri quasi umbra super ter=
ram, & nulla est mora. Demum Paulus Aposto-
lus ad Hebræos, Non habemus hic manentem ci-
uitatem, sed futuram inquirimus. Sic non erubuit
Deus uocari ipsorum pater, quia se aduenas &
hospites cōfeßi sunt in terra. Et sicuti eos patres
ferè omnes non puduit uagari toto uitæ cursu,
& exteros atq; inquilinos probrosè uocari quo-
cunq; uenissent: ita Deus incomparabili honore
ipsos dignatus est, ut cœli essent hæredes. Quo i-
gitū animo nos mūdū incolere oportet, in quo nul-
la nobis certa quies, uel fixa statio promissa est?
Quin hæc cōmunis piorū conditio sub regno Chri
sti describitū à Paul. ut ferāt instabiles nō quod exi

bijs singuli peræq; iactentur, sed quia Dominus omnes suos ne affixi sint nidis terrenis, quasi tubæ sonitu ad peregrinandum uocat. Ergo siue in patria quis maneat, siue locum subinde mutare cogatur, in hac meditatione se probè exerceat, hospitari se ad breue tempus in terra, donec confecto cursu, in cœlestem patriam migret. Nam cùm cœlum sit pijs hæreditas ad ultimum semper exitum nos comparare debemus. Plurimùm autem fit, ut quibus nimis quieta est uita, nidum sibi ferè in hoc mundo fingant. Quare nobis (ob Dei præsertim gloriam & iustitiam) sæpe huc illuc agitari prodest, ut in cœlum conuertere oculos discamus, qui nimium alioqui concupiscentijs mundanis illecti, deorsum inclinant: ideoq; nonnunquam à corripiente optimo patre, qui quos diligit castigat percutimur in uia, ne uiam pro patria diligamus. Cōfidimus ergo semper, inquit alibi Paulus, & scimus quòd habitantes in corpore peregrinamur à Domino: per fidem enim ambulamus, & non per aspectum. Confidimus inquam: & libentius optamus peregrinari à corpore, & habitare apud Dominum Sed quia naturaliter horrent omnes mortem, infideles nunquam libenter migrant ex uita, nisi eam fastidio, aut desperatione abijciant. Fidelibus autem uoluntaria est migratio: quia potior illis spes extra mundum est proposita: quæ non

est

est humani ingenij, at incertæ persuasionis, sed ex spiritus sancti reuelatione per Dei uerbum manat: itaq; propria est fidelium. Et si enim de animæ immortalitate aliquid opinati sunt etiam Ethnici, nemo tamen eorum certi quicquam habuit. Solis fidelibus prædicare hoc licet, quibus uerbo & spiritu Dei amplè testata est: unde his quoq; in mentem uenit futuræ uitæ felicitas & gloria, quæ fideles post mortem in cœlo manet. quo fit ut facile contemnant huius uitæ miserias, & luteam domum cum Petro & Iobo non inuiti permutent cum perpetuæ durationis ædificio, siue per id, beatæ immortalitatis statum, siue corpus incorruptibile et gloriosum, quale post resurrectionem erit, intelligamus. Sed ut ad professionem meam propius accedam, atq; mortalia hominum corpora in hac uel uoluntaria uel coacta peregrinatione, pro uirili, tuear: aliquandiu meditatus sum, ac demum Dei auxilio, aggressus, hæc certa iter agentium præsidia, subsidia, & documenta non minori fide quàm diligentia scribere. Nihil siquidem hactenus hoc de negotio latinè scriptum uideram, quod uel ad rei dimidium satisfaceret, & si non negem apud scriptores multos nonnulla hinc inde fragmenta reperiri: quæ aliqua ex parte dudum collegit, digeßit, & in lingua Germanica edidit Georgius Pictorius medicus in Hensisheim præclarus:

à quo nonnihil hac in re adiutum me esse non diffiteor. Breuis autem (non tamen obscurus) idcirco fui, ne itineri accinctos superflua lectione detinerem, aut libri mole onerarem: & alioqui satis mihi uidentur quæ dicta sunt: quandoquidem domi ac per ocium liceat plura scire cupienti, aliorum libros euoluere, aut doctos et exercitatos æquè medicos consulere. Sed uerò, cùm fortasse nõ defuturus sit detractor aliquis, aut parum pius et æquus censor huius mei laboris, ita ut nedum mea (ad quam paratus sum) defensione, sed etiam potenti sit opus patrono, qui sui nominis & uirtutũ acutiori splendore, fascinãtium oculos retundat, & linguas fortè coerceat: Mihi autem ex Italia supra decem annos ob meram, Dei gratia, ueritatem & iustitiam peregrino, haud facile quisquam occurreret, tandem tuæ nobilitatis cum syncera pietate ac illustri dominatione coniunctæ fulgor etiam meas ædes peruasit, & tuæ nobilitatis per antiquam originem Italicam Italus facile uel ex historijs intellexi: atque (si magna licet componere paruis) uideo non dißimilem admodum ob causam: & ferè ab ijsdem, licet longè dispari tempore, nos antiquas ac patrias sedes relinquere coactos. faxit omnipotens & iustißimus Deus, ut in gloriam suam etiam, si ita suæ maiestati uisum fuerit, eas repetere poßimus; utq;, Aeneas mihi sis,

& sim tibi fidus Achates. interea in silentio & spe (quæ sola exules non relinquit) erit fortitudo mea. Quapropter optime Baro, uisus mihi es è cœlo uenisse, cui hos meos labores dicarem, meq; simul, quantulum me fecit Dei bonitas, totum Dominationis tuæ seruitio promptum significarem ac testarer. Dominus Deus & pater in CHRISTO te semper cũ tuis omnib. fidelibus subditis, & pijs peregrinis incolumem tueatur, & suis donis augeat. Vale.

DE REGIMINE ITER AGENTIVM, VEL EQVITVM, VEL PEDITUM, vel naui, vel curru seu rheda, &c. Liber primus.

Longũ iter aggressuri purgatio, aut uenæ sectio quomodo fiendæ sint, & quo tempore nisi cogat necessitas, peregrinandum.

NOTABILE ITER aggressurus, nisi res vrgeat, aut niuosos Rhetorum ac similes montes pertransire oporteat, tempus sibi eliget Veris, quòd à Medicis rationalib. saluberrimum, aliarum temporis partiũ respectu, pronunciatur, ob temperatas quali-

qualitates, & humano, in vniuersum, corpori aptas: vt alias nunc rationes & causas omittam, ne præter institutũ longior sim. Is verò siue pedes, siue eques, iter acturus, considerare debet, num corpus suum impuris humoribus, aut alioqui bonis & multis, abundet: quò paucis ante iter diebus, sibi vel debita purgatione, si malus aliquis humor adundet ac præualeat: uel venæ sectione, si omnes æquabiliter humores plus satis creuerint, prospiciat: id quod periti medici cõsilio ac probi vt faciat, si ad manus sit, consulo. Nam vt tum alij medici, tum etiam nos diximus in libello nostro de literatorum ac similium valetudine tuenda, exercitium non purgato vel impuro corpore factum, nonnulla adfert mala, seu morbos & symptomata, cùm ex motu accendantur magis humores, & ad varias corporis partes pro eorum situ ac natura, defluant & currant. Si igitur quis sanguineus sit, id quod breuiter ex corporis & præsertim faciei rubedine, carnositate mediocri & solida hilaritate, benignitate, ac similibus cognoscetur: & ætas, ac robur, aut aliud nõ impediat, hora ma-

ra matutina dieq; & loco idoneis basi licam dextri cubiti, seu iecorariam uenam secet, ac plus uel minus sanguinis educat, pro eius inspecta bonitate, uel malitia, aut consuetudine, &c. ac subinde uiuat, ut phlobotomati debent: non ut quidam, qui statim uino ac cibis se replent: nam omnia hic scribi nec possunt, nec debent. si is aliquẽ morbum pati solitus sit, eo ueris tempore uel hac uel alia conuenientiori uenæ sectione, aut humorum qualitate peccantium purgatione, præcauebit ac prẹseruabit, uel utroque modo, si opus fuerit. Qui si phlegmaticẹ fuerit temperaturæ cognoscetur ex albido colore (nam externus color internos indicat humores, nisi in profundo lateant) totius ferè corporis, ex pinguedine ac mollitie, somnolentia, pigritia, multo sputo ac mucore, &c. atque sic humores prẹparabit ac concoquet syrupis aliquot, pro humorum cruditate maiori uel minori, sumptis,

quorũ hic aliquam formam damus, ut, Recipe oximelitis simpl. mellis rof. col. syrupi de Betonica, uel de menta ana unc. 1. & dim. aquarũ probè distillatarum, aut decocti fœniculi, betonicæ & hyssopi, uel origani unc. iij. misce pro tribus matutinis ad horas circiter tres ante prandium: plures aut pauciores accipiet, ut dixi, uel sub alia forma, præsente medico docto. nam particulares temperaturas & indiuiduas corporum proprietates quis non uiso neq; allocuto homine agnoscat? iuuare tamen uolumus in uniuersum multos, & eos præcipuè qui medicis bonis carent. post acceptos syrupos tali uel simili uteris purgatione, modo probũ ac fidum pharmacopœum nactus sis: Recipe electuarij indi, diapęniconis, diachartami, (uel eius loco drach. dim. agarici albissimi) añ drach. 2. cum saccharo fiat bolus: sumas horis 4. uel 5. ante prandium cum custodia: hora uerò

dimi-

dimidia ante cibum ſume paropſidē iuris piſorum, uel carnium recentiū, addito rubeo, ut uocant, ſaccharo, ad ſemunciam, & aniſi puluere uel cinamomi ſcrup. 1. uel dimid. eoq; die, ut ſemper fiendū in purgationibus, ne quantum ſolebas, comedas, quòd natura utcunq; agitata, debilior ſit, nec multos cibos ferre commodè poſsit. à purgatione ſi uentriculus ut ſolet imbecilior, ex attractis undique humiditatibus, fuerit, ſumat drachm. ij. aromatici roſacei horis duabus ante prandium mane ſequenti, uel diagalangā, ſi ſenior fuerit homo uel flatuoſior, aut ſimile quid ex conſeruis rerum calidarum. Pręſtat uerô diem purgationis eſſe quo Luna aqueum aliquod ſignum peragret, aut libram, neq; coniunctioni ſit nimis propinqua: ſed hęc iam uulgaria ſunt. Si cholericus ſeu bilioſus ſit qui purgari uelit, ex ſubflauo colore cognoſces, macredine, promptitudine animi & corporis,

& procliuitate ad iracundiam: sic se purget, etiã omissis syrupis, nisi usq; adeò calidus sit humor & acer, ut æquatione & refrigeratione præuia indigeat, ut puta syrupo acetoso simp. syrupo de endiuia uiolaceo, & similibus: Recipe electarij de psilio, uel diasebestem comp. diachatoliconis, añ drach. iij. rhabarbari scrup. 1. cum syrupo ros. sol. fiat in modum opiatæ ut uocant, uel cum saccharo fiat bolus. sumat ut supra de phlegmatico dictum est. Si potionem uelis, Recipe syrupi ros. sol. unc. iij. aquę fumiterræ unc. ij. misceantur. si bolum delicatiorem, Recipe rhabarbari electi subtiliter, ne tamẽ puluis euolet, triti, drac. unam, sacchari rosacei noui unc. dimid. misce, uel unc. unam succi cassię cape. Si post purgationem uis principalia membra cõfortare, sumito diarodonis drach. duas, uel tantundem triasantalorũ, si hepar sit calidus, eadem à purgatione hora ut superius

de

de phlegmatico dictũ est: idq; bis uel ter, si opus sit. Melancholicus cognoscetur ex subnigro colore, macie, tristitia, timore etiam sine causa, auaritia, licet hoc sit ferè commune uitium, parcitate, inuidia, &c. in eo sic præparandi erunt humores: Recipe syrupi de fumo terræ, de epithimo, de lupulis, uel de succo buglossi, ana unc. dimid. aquarum uel decocti boraginis & cassutæ unc. iij. misce pro uno, & subinde pro tribus, uel quot uolueris. post syrupos Recipe diasenæ, diacatholiconis ana unc. tres, epithimi scrup. unum cum saccharo fiat bolus, uel cũ pauco iure carnium, aut sero lactis addito scrup. dim. pulueris anisi fiat potio, sumat ut supra dictum est. â purgatione Recipe conseruæ boraginis uel buglossæ unc. unam, specierum arom. ros. uel lætificantis alicuius scrup. dimid. sumat una uice uel in duabus, ut de aliis dictum est, & potest unciam boni uini albi uel rubei

bibere desuper. Sed quoniam paupe
ribus etiam consulendum est: phleg-
maticus purgabit se, herbarum ali-
quot conuenientium decoctis addito
modico melle à colatura intus cocto,
loco syruporũ presumptis, cũ scrup.
duob. pilularũ cochiarium, uel drach.
una pilularum de hiera cum agarico,
uel aggregatiuarum, aut sibi conue-
nientium, quas sumet mane ad mi-
nus horis quinq; ante cibũ, ac super-
dormiat per horam uel alteram, & eo
die se domi contineat. colericus ute-
tur pilulis aureis, uel drach. quatuor
electarij de succo rosarum, uel deco-
cto mercurialis. melancholicus deco-
cto uel diluto probè facto ex drach.
sex foliorum senę cum drach. dimid.
anisorum contusorum. modus iam
omnibus ferè notus est, & de his tum
in libro nostro de memoria reparan-
da, tum in iam allegato de sanitate tu-
enda, fusiorem declarationem & mo-
dum dedimus. Ante hyemalem pere-
grina-

grinationem, ut de uere etiam diximus uiatori siue pedestri, equitiue, utilissimũ erit corpus euacuare: nam ulcera erumpunt, si impurgatus quis laborarit, pauendaq; mala euenient, ut presagit Hippocrates vi. Epidim. & Gal. iij. Aph. xxi. Deinde corpus præmunire conuenit antequam frigore capiatur: non modo uestibus appositis & unctionibus ex nardino oleo, irino, costino, cum pipere, uel pyretro aut castoreo, sed etiam cibis hyemalibus, cum exigua & potenti potione. Et si uerò labor cibum præcedere debeat ex Hippocratis edicto, nihilominus & Razes vi. ad Almanzorẽ, & Auic. iij. primi, iter agentem in frigore uolunt ante migrationem plurimum esse: ob id nimirum quòd frigiditas ieiunos magis tangat, penetret, & urat: sicut exustio repletos. Vulgatum insuper est, ientaculum conferre aduersus aëris impuritatem: quod rustici (etiam tempore pestis) ex pane

cum allio uel butyro, politiores exto
sti panis bucella cum uino uinoso, cre
tico, uel aromatico sumunt: quoniam
ad frigus repellendum cibatio opti-
mum est remediũ: ut in sequentibus
etiam dicemus.

*De diæta, & præmonitione iter in-
gressi, aut aggressuri.*

CAPVT II.

QVandoquidem omne nimium
est naturæ inimicum, & quod
paulatim fit, ut inquit Hippo-
crates, tutum est, cùm alias, tum quan
do ex uno ad aliud transitus fit: cõsue
tudoq; in senibus non mutanda est, in
alijs paulatim, & ex bono in melius,
uel ex malo in bonum. Iter acturus, si
cogitet aut sciat oportere se in sex re-
bus uocatis non naturalibus, muta-
tionem facere, aut ex parte, uel ex to-
to: preincipiat domi suę, uel in patria,
illi uel cibo uel potui uel exercitio,
aut aljs rebus, nisi malę sint, assuesce-
re:

re: ut cum in uia fuerit, facilius ferat: cùm ab iam assuetis, inquiunt phisici, nõ fiat passio. Si autem rem aliquam malam cogatur experiri seu habere in itinere, huic nõ dico ut assuescat, quis enim malum duplicaret? sed curet quibus modis possit rem illã uel pro posse euitare, uel corrigere, aut illi cùm locus dabitur antidotum adhibere pro uirili & facultate: in reliquis sciat uictricem fortunæ patientiam dici, & oportere in patientia nostra ut nostras possideamus animas & uitas:

Perfer & obdura dolor hic tibi proderit olim.
Durate ac uosmet rebus seruate secundis,
Fortiaq; aduersis opponite pectora rebus.

Commoda ad iter sunt æstate equus aut mulus gradarius, essedumq́ Gallicum. Hyeme uerò equus succussorius & lectica. quo ad reliqua, nemo nescit æstate linea uestimenta magis conuenire: hyeme lanea, uel bombycina, siue ex pellibus. Si in aërem calidiorem suo natiuo pergat, locum in

quo residebit eligat Septentrionem uersus, refrigeret aqua, & floribus, & herbis frigidis, rosis, uiolis, uitiũ frondibus, ac salicum, &c. è contra si in frigidum, ut bonorũ & siccorum lignorum igne, uestimentis bonis, & uictu ex rebus calefacientibus, & uino potenti ac non multo. domi assuescat illi cibo quem se habiturum putat in uia, nisi, ut est supra dictum, malus absolutè sit. In itinere præstat, imo semper, more Galenico, minus in prandio edere ac bibere: nam ex motu impeditur concoctio, fiuntq; subinde obstructiones, inde putredines, & febres, uel alij particulares morbi. caueat sibi à cibis facilè corruptibilibus, uel nimis duræ concoctionis, à fructibius: quærijs, nisi sitis & æstas inuitent, aut cogant: ab aqua, nisi sit abstemus horasi mala est, coquatur cum re aliqua corrigente, ut cinnamomi modico, aut quatuor uel sex piperis granis. uel nuces aut allij parum præsumendo,

quæ

quę etiam contra frigus & humidum aërem proderunt. Pessimè faciunt pedes iter agentes & etiam equites, qui inter eundum, aquam, inuento fonte, ingurgitant, unde splenis aut uentris dolores fiunt, pręstat igitur os solummodo abluere ac gargarizare, os clausum tenere, & parum loqui. In hospitijs caueant à piscibus frigidis coctis, uel recoctis, & diu seruatis: praesertim si in uasis ęneis aut cocti aut cõtecti fuerint, nam ueluti uenenũ sunt. Ididem de carnibus dico: quae etiam non laudabiles sunt, si statim excoriatę atq; adhuc calidae coquantur, uel si malę coctae sint. nunquam ferè desunt oua tremula siue sorbilia, modò recentia sint. In hyeme potenti uino ac pauco, praesertim in prandio utendum: ęstate oligophoro uel simili sine aquae dilutione, si fieri potest, pręsertim stomachis debilibus. habeat in pera puluisculos aliquot pauper ex aniso, alij ex cinnamo mo, galanga, caryophyllis

lis, zinzibere: quibus super humidis aut frigidis cibariјs hyeme præsertim utatur. Viator, præsertim pedes, non statim cùm applicuerit hospitium, edat uel bibat, sed sinat ut calor ex motu contractus resideat, atque interim cibum parari iubeat: quando uix quisquam paratum statim reperit quod uult. neque confert parum quid edere aut bibere, deinde post dimidium horæ rursus mensæ assidere: cùm crudũ ponere super coqui incipientem cibum, noceat, quòd inæqualis fiat concoctio. ego his scribo qui sanitatis curam habent, non his quorum Deus uenter est, & fruges aut uinum consumere natis. conferet interdum ad horam uel semis ante prandium bibere dimidium calicẽ absci̇ntites uini, pręcipuè his qui minus appetũt, aut uentriculo & hepate sunt minus ualidis.

Viator non statim à cibo iter arripiat, sed circiter horas duas quiescat post leuiculam deambulationem, ut

cibus

cibus in uentriculo concoquatur; nisi quis uel gradarium equũ habeat, uel lentè incedat. Satagat insuper ut mane ante discessum, omnes corporis & partium euacuationes pro posse habeat, præsertim uentris beneficium, & urinæ, narium, & pectoris purgamenta. Si uerò aluus nimis astringatur, aut contrà, remedium habebis capite septimo huius libri. Caueat ab animi curis & perturbationibus, quæ corporis uires, satis alioqui ex itinere fessi, deijciunt, ut nimiam solicitudinem, mœstitiam (quam Germani nõ soli, uino pellũt) timorem, angustiã, desperationem, uel etiam inordinatã uel profusam lętitiam; nam omne extremum est uitiosum; sed quod paulatim fit, tutum est.

Quoniam uerò perraro inuenitur abscintite uinũ aut ceruisia talis, uel similes medicati potus; hic docebo rationem ex tempore faciendi potũ abscintiten, siue aliũ cuiusque generis,

qui

qui non omnibus cognitus eſt: ſumi-
tur abſcintium ſiccum, exempli gra-
tia, & cõtunditur, uel manibus cõfrin
gitur, quo melius ſuas exerat uires ac
citius, eoq; in ſacculo inuerſo pyra-
midali, uel alio quoq;, poſito, mox cer
uiſia aliquoties per illud colatur, do-
nec clara iterũ fiat, quemadmodũ li-
xiuium ex cineribus parari ſolet. hoc
modo uinum abſcintite quibuſdam
iter facientibus cõficere mos eſt. Si ue
rò inſcius aut feſtinans, malos piſces
aut carnes, de quibus ſupra, ediſſes,
cura ut uomas, ſumpto ex officina uo
mitiuo dicto patriarchæ, uel oxime-
lite & aqua tepida. pòſt ſume uinum
inſperſo pipere uel zinzibere: aut ta-
bulam diatrij piperei ede, aut diacala
mentũ ſuperbibendo modicum uini
optimi. poſt horã comede, ut neceſſi-
tas requirit, quod melius potes.

Iter agens, in ſumma, ut inquit A-
uicenna tertia primi, ſollicitus eſſe de-
bet ne ægrotet: idcirco inter cætera a-
nimad-

nimaduertenda, cibus eius sit bonæ substantiæ & quantitatis paucę, præsertim in prandio: olera omnia dimittendo, & fructus, & quęcunque malum generant humorem, nec statim assumpto cibo equitandum est. ęstate, lactucis uel endiuia in acetarijs, & moderatè, uti poteris: tempus cibũ sumendi erit cùm ad hospitium uentum fuerit; potes tamen cùm est eundum, uel ante prandium, aut cœnam, ad duas horas, uel antequam itineri te accingas, sumere parum sacchari rosacei. & hoc tempore in horis frigidioribus, sicut in mane & uespere, equitandum est: alijs uerò temporibus quiescendum; ardores amplius uitabit, si ueste æstiua corpus ita uelet, ne insoletur, sicque caput tegat leuiori aliquo amictu, uel myrti folijs, aut uitis, aut polygonij, ut uult Herodotus. Exustiones quoque arcet cucumeris uel cucurbitæ taleola fronti apposita & gestata. Hæc æstuant qui duos pulegij surcu-

los

losuel ramusculos auribus imposi-
tos in sole habēt, si uera dicit Plinius:
Ab itinere quiescenti conuenit tho-
racis & dorsi unctio ex oleo rosaceo,
uiolaceo, uel nympheæ: cibus ęstiuus
exiguus, & qui facile conficiatur, hu-
midus magis quàm solidus: Potio mo
derata, & post prandiū ante arreptum
iter quiesceret. Sitim in itinere (de
qua fusius dicemus capite quarto) ar
cet sæpe sorbere ex lagena angusti sy-
phonis uini albi, uel rubelli oligopho
ri pauxillum: uel quod suadet Auic.
tertia primi pitisare aquam cum aceto
mixtam, quam poscam uocamus, uel
in ore continere glycirrhizam, crystal
lum, alectoriúmue, aut pruna, cera-
ciáue acida siccata, uel hyppoglotti-
das, seu quas pharmacopœi bechi-
chias uocāt pilulas seu trochiscos pla
nos super lingua, quarum cōpositio
sit ad hunc modum: Recipe seminum
portulacę, citruli decorticatorum ana
ʒ. i. tragacantæ ʒ, semis, cum muc-
cagine

cagine ſeminum cotoneorum, & oui albo fiant globuli, ut dictũ eſt. Aliud. Conſeruæ acetoſæ unc. iij. uiolarum unc. i. ſucci glycirrhizæ puri ℥. i. candi unc. ſemis fiat conditum. In temporibus frigidis in mane antequam ad iter uel ad negotia peragẽda te exponas, radiculam zingiberis conditi capere, opportunum erit; uel parum de cortice citri conditi. In temporibus medijs capere unam mirobalanum chebulã conditam, conueniet. Ex Paulo Aegineta libro primo. cap. lv. Ratio uictus peregrinantibus utilis; eadem Oribaſij eſt. Itineris iniurias facillime uitabit obeſus, maximè ſi lentius iter feſtinat. Per æſtatem porrò mollis quædã faſcia ſex aut ſeptem digitorũ latitudine, nec minus quàm quinq; cubitorum longitudine, ſinuoſo uolumine lumbos ad ilia uſque implicet. Pedũ quoque, ſubſidij proficiſcẽtibus pluſculum præbuerit. hęc eſt Albani Torini uerſio ultima. Cornarius ſic uer

tit: In profectionibus facillimè quis uersabitur, si unctus sit, & non ita contentè ac pertinaciter iter faciat, insuperq; æstate fascia molli, latitudinis sex aut septem digitorum, longitudinis autem non minoris quàm quinq; cubitorum, lumbos usque ad laterũ mollitudinem circumdatus. Sed & baculus commodus est ad profectionẽ. Nã in decliuibus locis præmissis, corpus pronum, quasi conto quodam sustẽtat: in accliuibus autem, dum quis ipsi innititur, motum corporis ad accliuem locum faciliorem facit: minus enim labitur is, qui tribus, quàm qui duobus firmamentis nixus, incedit. Quiete igitur in profectionibus contingente, unctio, & modica cibi alicuius æstiui oblatio, & potus moderatus, hac hora conuenit: & post prandium ante itineris ingressum quies. Si uerò quis proficisci cogatur, & sitiat, polentam tenuem in aqua cum modico sale bibat. Cæterum ardores & so-

lem

lem uereri oportet, & ut ne corpus nudum soli exponatur, sed contectum, ut ne in itinere resiccatum induretur: Sic enim & lassitudo minus contingit, & relatarum affectionum nulla similiter inciderit. At ubi hyems frigida est, ante profectionem uentre euacuato, & unctione facta, aliquem satis multum cibum hibernum, & exiguum potum sumere conuenit, & circumdare fascia longiore non solum lumbos, sed bene ac probè etiam spinam ac pectus. Vbi uerò quiescit, si in tali recreatione frigus multum fiat, neque ungi, neque cibum, neque potum capere melius est, neque aliam quampiam refectionem, si quis in eo loco permanere uelit. Post longas autem profectiones, & alios fortes labores, etiã si quis lassitudinem non sentiat, curare ipsum oportet ueluti lassatos. Sic enim minus molestiarũ acciderit. huc usque Paulus. Sequutus sum postea Cornarij uersionem, quòd clarior sit

& melior. Sed ad uerbum ferè, superius solum notatis uerbis differens, Oribasius idem habet. Sunt autem duo incommoda (referente Cardano lib. xiij. de Var. rerum, cap. lxiij.) quę maximam partem humani generis tollunt, plusq́ satis (ait ille) quam bella aut crapula: æstuantem exponere se aëri frigido, & humidos ac madidos pedes diu ferre, id est, per aliquot horas, & maximè si quis cum hoc cibis se repleat. Porrò inquit, quod ita sit, experientia docet, cùm sub uere tot rustici apud nos pereant: & in urbibus uix unus aut alter absque his initijs moritur. exercitatis igitur & in æstuantibus deambulatio in cubiculo concluso satisfaciat: aut si non licet, circumducta ueste donec sensim remittatur calor. Ne pedes madescãt, postquam non tam facile est illos siccare, calceis subere in solea supposito uti consulimus. Suber enim flecti potest: & si tenue fuerit, non minus fermè quàm corium.

rium. Crassius supponitur, si profundius sit lutum. Ad securitatem itinerũ gestatur Adamas, sapphirus, hyacinthus, iris, iaspis, achates, episteries, molochites, quindrios, chelidonius, orchites, ut tradit Albertus. Turchica gemma, ut Mandenila, & alij. Virgula uerbasci. Apul. dexter lupi oculus, Kiranus. Cor uulturis. Sext. Carduus, Apul. Artemisiam secum habentibus negãt nocere mala medicamenta, bestiámue ullam, ne solem quidẽ. Alligatam qui habet uiator, negatur lassitudinem sentire. Virgæ myrti gestatæ uiatori pediti prosunt in longo itinere. Betonica altera animos & corpora hominum tuetur à maleficijs, & piaculis omnibus: contra peregrinationes nocturnas, itinera insidiosa, difficiles somnos cõmendata: ex Musa & Ruel. Flos Britannicæ herbę collectus antequam tonitrua audiantur, & deuoratus, securos in totum reddebat milites: Plinius. Idem præstat Co

rallius lapis gestatus. Sed plura & tutiora uel faciliora dicemus cap. ix.

Canes non adlatrant folium arnoglossę sub pollice pedis detinentibus, Kiranus. Vel leporis fimum aut pilos habentibus, Plin. uel habenti mustellæ caudam, Aelianus. Eorum imperium timẽtibus Nerij radicem collo circumdato, Galenus. Canum incursus hyenæ lingua impeditur, Gillius, & Ruel. à ferarum morsibus securos tutosq; reddit adamas sinistro lacerto adalligatus, Alb. Artimisia collo suspensa, Macer. Leonis adeps corpori illitus, Plin. Cor uulturis gestatum, idem.

Futuras tempestates ut agnoscas certò ac perpetuò præstabit libellus noster hac de re iam pridẽ editus. Raræ tamen sunt, aut non diuturnæ tempestates, quæ hominem bene munitũ ocreis, pileo, penula seu filtro, & equo generoso, impediant iter prosequi.

Præcau-

Præcautio, ne ciborum in itinere defectu, fames aut ſitis urgeat, deq́; cibis & potu peregrinantium.

CAPVT III.

Contingit aliquando ut in inco-
gnitas aut deſertas regiones pere
grinãti, cibus uel potus deſit, un-
de & uentriculus malos attrahit ſuc-
cos, & totum ſubinde corpus læditur
ex diuturna fame uel ſiti. Nam & ſi
quis poſsit abſque cibo & potu ad ſex
uel ſeptem dies uiuere: hoc tamen in-
telligendum eſt de quieſcentibus, nõ
autem de iter agentibus, in quibus ca
lor excitatus magis humidum conſu-
mit: & ubi fames eſt, inquit bonus no
ſter Hippocrates, laborandum nõ eſt.
Adducemus ergo aliquos laudatos ci
bos, qui aliquot ad dies modica eorũ
quantitate ſemel ſumpta, famem abi-
gunt ἄλιμα grecè dicta: itidem de ſitim
tollentibus facturi, quæ ἄδιψα Græci
uocant. Quædam exiguo guſtu famẽ

ſimul ac ſitim ſedant, conſeruantq; uires: uelut eſt butyrum præſertim recens & bonum, hypace ſeu caſeus equinus, & glycyrrhizon: apud Pliniū lib. xi. Item catapotia ex adipe uaccino liquato qui ſumpſerit, longo tempore tolerabit inediam. Adipis quoq; prædicti pōdo, in oleo uiolato ad mellis conſiſtentiam diſſolutum, pro alimonia in decem dies ſufficere poteſt, ut tradit Auicenna, de qua re aliter & fuſius ſtatim infra dicetur. Ferūt Scytas duabus herbis duodenos dies durare in fame, ſitiq;, hoc eſt, ſcytica herba, & ſpartana. Hanc in ore habentes famem ſitimq; nō ſentiunt. id uerum eſſe teſtis eſt Plinius xxv. nat. hiſt. & Ruellius. quę autem ſint hę apud nos herbæ, uel an ſint, uel num etiam ijs æquipollentes reperiantur, iudicent ſtudioſiſſimi noſtri temporis Herbarij uiri. Cibus qui ex aſſatis hepatibus paratur, exſaturat, famemq; adimit. fiunt & globuli ſeu paſtilli (teſte Aui-

cenna

cẽna primi canois ſen. iij. doct. v. cap. ij.) ex quibus unum ſi comedas, non fameſces integro die, hac forma. Recipe amig. dulcium excorticarum lib. i. adipis uaccæ liquati lib. dimid. olei uiolarum unc. duas, muſcillaginis radicis altheæ unc. unam, terantur omnia ſimul in morta rio, & fiant pilæ ſicut globuli nucis iu glandis ad inſtar: tales globulos ſeru et uiator quàm diu poteſt â nimio calore ne liqueſcãt. & ſecum ferat ad neceſſarios uſus: nã diu ſeruãtur. Delicatiores ac ditiores dictorum globulorum loco potius habebunt martium uocatũ panem, uulgò marzipan, qui fit ex amygdalis dulcibus contuſis, & cum ſaccharo mixtis in placentæ modum, nebulis, ut uocant ſubditis, & deſuper bona aqua roſacea conſperſa, ſeu modicè irrorata & illita, quæ demum placenta in furno pane extracto, uel alioqui leui igne in patella apta coquitur. hic cibus bene nutrit, & roborat: poſſunt

ad libitum pinei nuclei recentes præparatiq; in contusione addi: delicatiores sunt placentæ genuenses, fiunt & pro hyeme panes placentarij, uel potius placentæ, ex saccharo, aromatis aliquibus & farina fabarum, quæ nutriunt, & famem pellunt. in hunc modum fit & panis in Germania krafft brot uocatus, in hūc ferê modū: Recipe pastam fabaceam ad quantitatem capitis, commisce libram semis puri & candidi sacchari, & inde formetur longus panis, weccken Germani uocant, coquatur cum alio pane, coctū exime ac per diem & noctē sinas quiescere, tum incide in partes, sed nō penitus separatas inuicem, atque inter eas asperge aquam rosaceam recentē, ac rursus partes illas simul comprime uel reduc, atque rursus in furno coquatur. nam diu recēs seruatur, & boni est chimi, ac bene saturat etiam in parua admodum quantitate. tecum ergo habeas ad necessitatis opportunitatem.

nitatem, ſupradicta etiam ex parte ſitim tollunt: de qua tamen propriè ac fuſius in ſequẽti capite dicemus. Pauperiores pilulas ſibi facient ex uaccæ ſeu bouis adipe uel pinguedine, ac oleo uiolaceo maſſa liquefactione prius benè ſubacta: nam illius uncia famem ac ſitim tollet per diem naturalem, & plus pro ſumentis ratione & diuerſitate. Athenæus ſcribit de quodam Magone Carthaginenſi, quòd terram continentem ter obiuertt, ſola farina ſicca ſine potu uictitans.

Sunt aliqua loca in quibus ob uini penuriam aut carentiam utuntur ceruiſia, quæ quia non ita omnibus nota eſt, ut uinum & ſimplex aqua, ideò cauebit uiator, ſi modò ceruiſiæ uolet aſſueſcere, uel ob uini caritatẽ, uel ob eius abſentiam, ne ceruiſia uel nimis amara ſit (nam haud nutriret) uel ad acetoſum uergat, quia cum alioqui ex ſe frigida ſit & humida, eò magis uentriculum talis acetoſa læ-

lęderet, & neruosas omnes partes. Sit etiam clara, non turbida, quòd hepar sic obstruat, calculum in renibus generet, anhelitus difficultatem, & nimias in corpore humiditates. nã ex quo grano sit facta, uel benè aut malè, uel uetus an noua sit, quis hospiti crederet? ut enim in prouerbio est, ne petas ab hospite num uinum bonũ, aut laudatã ceruisiam habeat. Scias præterea non minus à nimio ceruisiæ potu cauendum quàm uini, quia ipsa etiã inebriet, & diuturniori ebrietate quàm uinum, quod eius uapores sint crassiores, & ob id discussionis difficilioris: plura qui de hoc potu scire uult, consulat Germanos scriptores. & nos etiam non inutilia de ea & de re omni potabili diximus in libro de uino, capite xxiiij. Aquę pluuiales aliJs cõmuniter subtiliores sunt, & ideo etiam citius putrescũt, eis igitur dum recẽtes sunt utendum: uel decoquantur, et nõ tam citò putrescent, nam decoctio putre-
dini

dini resistit, admixtio aceti cum crassa aqua rectificat utcunque illius crassitiem. idem fit ex uase in uas fundẽdo illam, et ex alto intus proijciendo paruos lapillos: crassam enim rarefaciũt, & subtiliant. Contra aquarum mutationes ualet allium. Dioscorides. & uitiosarum remediũ est, si decoquantur, ut dictum est, ad dimidias partes, Plinius. Qui quonam pacto aqua marina dulcescat, docet lib. xxx. cap. vi.

Aquis insalubribus bibendis teritur & inspergitur tritum pulegium. Earum uerò amaritudinem emendat corallium contusum, uel hordeum tritum linteolo illigatum iniectũ, teste Praxano apud Florentinum.

Aqua salubrior fit, & in colorem uini mutatur, in qua tabuerit amaranthus, uel elixata fuerit oxalidis radix. Similia (sed non hoc) reperies in libro nostro de uino & re omni potabili capite xxiij.

Admoneo insuper eos qui nesciunt,

aquam

aquam ieiuno uentriculo potam, & post exercitiũ, aut balneum, aut post ebrietatẽ, aut crapulam, esse causam mendosæ sitis. Qui uerò tali laborant siti, non bibant: nam superdormiendo, et sitim tolerando, sedatur sitis: quia humor eam faciens cõcoquitur & corrigitur. Sed cum concoctio impeditur propter potum, redit sitis mendosa, quia humor ille sitim faciens non corrigitur nec concoquitur, seu digeritur. Aqua tepida nauseam facit: calida stomachum debilitat: sed rarò sumpta, stomachũ lauat, & uentrem laxat. Aqua frigida cum modis & temporibus, & ab assuetis sumpta, cõfortat omnes uirtutes naturales in suis operationibus, quãdo sanæ sunt, uel in sua æqualitate, nempe, attractricem, retentricem, cõcoctricem, & expultricem: & confert fluxiones à quocunque membro patientibus. nocet tamen neruis, & habentibus obstructiones, & apostemata, nisi conue-

nienter

nienter rebus incoctis corrigatur. Aquæ ferreæ uiscera confortant. Non diu est inuentam esse hãc artem, ut panis tessellatim incisus, ac postquam coctus est & adhuc calens, ponatur in maluatico uel alio genoroso uino & tegatur, & cùm frigidum est rursus in furno exiccetur uel coquatur, ut sit biscoctus ac sicus & durus, nam ferũt secum uiatores talem biscoctum, & cùm deest uinum, accipiunt aquam, & imponunt frustulum illius biscocti ut intus remollescat; & panis ita potest adhuc in cibi usum esse, & aqua illa saporem & ferê odorem uini recepit, ut bibenti placeat. Idem faciunt alij extincto pane sæpius in bono aceto, ac demum exiccato uel in puluerem redacto; cuius portiuncula, ut puta cochlear, in ciatho uini uel aquæ posita, per quartum horæ, conuertit ferè in acetum purum. Credo si farina his duobus modis misceretur cum uino uel aceto loco aquæ,

& inde fieret panis, qui bis uel ter ut supra coqueretur, & uel siccissimus, non tamẽ ustus, seruaretur, aut in pul uerem redi geretur, melius præstaret quo d quæritur. Pro cibo item in locis sterilibus aliqui secũ ferunt pulueres ex bonis carnibus: pro siti pruna ha bent: & alij inuestigari possunt, iuxta iam dicta, modi: cùm inuentis addere non sit difficile.

Vinum rubeum uel crassum meli- us est illi, qui pinguis fieri desiderat, cù m plus id nutriat & roboret: at ca- uendum ne sua densitate, si non sit cla rum & purgatum, obstructiones fa- ciat, pręsertim cùm ex motu citius de- scendat & minus digestum. Vetus ta men clarum ac purũ melius est pleg- maticis, & macrefieri cupientibus, & præsertim album.

Super cibum mali chimi uel nutri- menti bibere uinum dum comeditur, uel ante uel illicò post, est malũ: quo- niam ipsum per totum corpus pene-

trare facit. Præſtaret igitur à potu ui-
ni abſtinere donec nec talis cibus (ut
ſunt horrei uel putreſcibiles fructus
& ſimilia) ſit concoctus. uel ſi ſitis ur-
geat, eam cũ pauco frigidæ aquæ ex-
tinguere: uel talem cibũ ſi ſolus ſum-
ptus ſit, deorſum pellere, ac uentrem
lubricũ, ſi opus ſit, reddere cum hau-
ſtu magno plurimæ aquę puræ, ut ſu-
per pruna, ceraſa, melones, & huiuſ-
modi: licet aliqui ad pauca animad-
uertentes, & uoluptatem potius ſe-
quentes, aliter pronuncient: quibus
alibi ſatis reſpondimus. In quẽ enim
alium uſum tales fructus ſumimus, ni
ſi aliarum rerũ penuria urgeat, quàm
ut refrigerent, ſitim extinguant, mol-
liant uentrem? quid ergo opus eſt eo-
rum actionem uel operationem, uino
præſertim mero, & pane uel caſeo, im
pedire? Peior eſt repletio ex cibo
quàm ex potu: peſsima uerò quæ ex
utroque ſimul.

Qui ergo cupit multum una uice

bibere, id est uno prandio uel cœna, paucum & leuem sumat cibum, & è contrà: Nam si plurimum sumat cibi, ac plurimum superbibat, deducetur inconcoctus cibus ad hepar & uenas. Sed hæc in libris de sanitatis regimine fusius quiuis uidere poterit.

Sitim & linguæ ariditatem itinerantium tollentia, item stomachi ardorem sistentia, appetitumq; restaurantia.

CAPVT IIII.

ETsi in præcedenti capite nonnihil etiam ad sitim pertinens dictū sit, cùm tamen exercitium, præcipuè pedestrium, inflammet & sitim accendat, atque illi extinguendæ non satis sit obiter bibere, docebo plura ad hanc rem utilissima. In primis autem caueat uiator ne inter eundum, præsertim in calore, multum loquatur, cùm ex hoc nō parum sitis ex oris ac faucium & linguæ siccitate, accendatur.

datur. Caueat à duris & bene salitis cibarijs, & ab aromatis: in calore cum carnibus utatur embammatis uel intinctibus ex frigidis herbis, ut oxalide seu acetosa, acetosula, seu pane cuculi, ut uocant barbari, acresta, succo capreolorũ uitium, seu tenerorũ pampinorum, granatis, aurantijs, limonibus, cucurbitis, cucumeribus, berberibus, uel fructibus ribes, qui à cibo etiam uapores ne ad caput ascendant, arcebũt, prunis damascenis in ore retentis, masticatisq́; & similibus: cui rei sequentes trocisci conferunt, Recipe quatuor seminum maiorum frig. seminis papaueris albi ana drach. unam, conficiantur cum mucillagine seminis citoniorum & dragacanti, & fiant tabulę in modũ lupinorum. Cõfert & tenere in ore coralliũ, uel chrystallum, qui prius in aqua recenti steterint. Aliqui sacculos lineos super linguam ponendos faciunt ex seminibus frigidis contusis, succo glycyr-

rhizæ, cum mucillagine seu lentore seminum citoniorum contusorum, & in aqua rosacea infusorum seu dilutorum: tales sacculos exiccari permittunt, & secum deferunt: & cùm oportet eos in syrupo uiolaceo, uel rosaceo, uel posca humectant, & in ore aliquandiu seruant. & hoc linguæ ariditati ualde conferet, etiam febrientibus. Pauperes lactucã in recenti aqua lotam masticabunt, aut portulacam, aut uitium capreolos, aut oxalidem, & similia. Si bibere uelint in maxima siti & æstu, & iuuenes sint, utentur posca quæ ita statim paratur: sumatur calix aquæ recẽtis, cui addatur aceti puri, præsertim rosati, cochlear unũ uel alterum, ita sæpe gustando ut sapor acetosus placeat: nam pro aceti ratione plus uel minus accipiendum est. & cum per dimidium saltem horæ quartum permixta fuerint, pręsertim fundendo & refundendo ex uno in aliud uas, tunc bibat ad libitum: nam plus

sitim

ſitim extinguet ciathus communis il
lius, quàm ſi cantharum aquæ puræ,
uel uini bibas, nec ita lædit ut pura a-
qua uel uinum. Vinũ etiam aqua di-
lutum citius appetitum illum frigidi
& humidi, nempe ſitim, tollit, quàm
horum alterutrum ſeorſim: rationes
horum omitto breuitatis ergò. pro-
derit prius ea poſca gargarizare, &
uiſcoſum aut ſalſum adhęrensq́ phle
gma expuere, id etiam fiet ſi os aqua
hordei, in qua diluta fuerint cotoneo-
rum ſemina, ſępius abluatur: ſic enim
magis ac magis humectabitur lin-
gua, & uicinæ partes. Quomodo au-
tem ſi aqua impura fuerit corrigatur
& aptetur, illico dicemus: quamuis a-
liquid ſuperius, ſed plura in libro no-
ſtro de uino & re omni potabili dixe-
rimus cap. xxvij. Portulaca igitur a-
quarum uitijs, pręſertim ſalſedini, ple
riſq; reſiſtit: ſed in uniuerſum hoc ma-
gis præſtant allium, uel cæpe, aut the-
riaca: quæ etiam malo & putrido aëri

obstāt. Aqua pluuialis cæteris omni-
bus melior, leuior, & mundior est, præ
cipuè si à cœlo immediatè sit collecta,
uel quæ non per syphones plumbeos
aut æreos, uel alioqui immunda tecta,
transierit. Corrigitur insuper aqua, si
diu residere in mundo uase permitta-
tur, ut crassities fundum petat, dein le
uiter fundatur, & cum bono uino mi-
sceatur: uel distilletur seu transfunda-
tur per micam panis, aut per alembi-
cum destilletur, aut per filtrum, aut
panem intus ponendo, aut sæpius co-
letur: aut resudante corpore multum
per sudorem egrediatur: aut coqua-
tur, quia sic quod inest separabitur, &
fundū petet dum refrigerabitur. Sed
destillatio præualeat omnibus: quæ
tamen non in plumbeis aut æneis fiat
uasis, sed uitreis, aut terreis uitreatis,
aut saltem è puro stanno. Potest item
colari cum lana torta, cuius una extre
mitas sit in ea, alia in alio uase: & si plu
ries ita fiet, est optimum. Similiter co-
qui

qui potest aqua mala uel amara, & lu
tum bonum seu terra simplex & bona
in ea proijci, & guttatim ut antea de-
stilletur. Si multa non sit aquæ mali-
tia, corrigitur si cum uino bibatur. Su
per aquam crassam utatur quis alleis.
Item si bibatur aqua cum pãno mun-
do interposito, sophisticat sitim, & ua
let hoc cõtra sanguisugas, uermes, &
alia minuta nociua. Si inijcias parum
aluminis triti, statim clarificat aquã,
uel uinum. Potabiles aquæ per æsta-
tem improbiores euadunt, leuissimo
illo & dulcissimo, quod in se habent,
ab æstu ferè discusso. secus per hyber-
na tempora se habẽt. eadem est in ma-
ri ratio. stagnantes aquæ minus pro-
bæ sunt. Sed iam tandem amissum ap
petitũ restauremus: caueat ergo à ni-
mis calidis cibarijs, & herbis, utaturq́;
his quæ in parua quantitate multum
nutriunt & facile, ut recentibus ouis
in aqua cum testa coctis, non duris:
hepatibus gallinarum, & alijs iam su-

perius dictis: ac initio intritus fiant, uel embammata ex bona uitulina uel bouis iuuenis carne, minutim & subtiliter incisa, & mixta cum aqua rosacea, aceto rosato, succo narrãtiorum, uino granatorũ, uel modico maluatici, cùm tantillo piperis, uel cinnamomi, ac salis, uel colymbadibus oliuis utatur, aut capparibus. Si uerò uentriculus aliqua humorum indigeat euacuatione ac simul roboratione, sumat horas plus minus quinque ante prandium sequentes pilulas: Recipe massæ pilularũ alephanginarũ drach. duas, aloës lotę drach. tres, mastiches, rosarum rub. ligni aloës odorati ana scrup. dim. cũ melle ros. col. uel aqua abscintij, fiant pilulæ vij. pro iij. & nisi semel satis sit, sumat post unum diem aliam drachmam, uel plus. sequenti à qualicunque purgatione die, poterit drach. tres uel quatuor abscintites uini bibere ad horam ante prandium. aut uentriculum ieiunũ illineat oleo

abscin-

abſcintite calido, adiecta quarta parte aceti roſati, & modico puluere ſpecierum aromatici roſati: uel abſcintium et menta parum contuſa, & calefacta, acetoq; calido irrorata, ſuperligētur uentriculo. Ciborum etiam odium potu aquæ calidæ ſanatur, aut inde uomitum prouocando, aut aluū ſubducendo. Lupini in aqua ſatis macerati (ut in Italia mos eſt) cum ſale, faſtidium tollunt. Deiectioni appetitus ac faſtidio ex frigida cauſa, plurimū ualet abſcinthij decoctum aliquot matutinis ſumptum: decoquatur autem in aqua uel in uino: aut in uino albo auſtero maceretur.

Linguæ arefactio tollitur primò uitando aromata, et uinum, ac calorem: tum his utendo quæ ſuperius contra ſitim dicta ſunt, his uerò magis propriè: Recipe mucillaginis ſem. citoniorum extractæ cum aqua hordei per leuem decoctionem, unc. unam & dimid. ſyrupi uiolati, roſati, diamoronis

ana drach. sex misce, fiat eclygma: quo sæpe utatur æger. ad idē facit mel rosaceum mixtum cum succo berberorum, aut aqua prunellæ: quæ si desint, accipiat meditullium cum seminibus ex cotoneo, & frangat seu terat semina, & simul ponat in uase, non ęneo uel stanneo, cum aceto rosato & aqua q. s. & inde fiet mussilago. aut gargarizetur syrupus acetosus cum aqua hordei, & iuuabit.

Ardori stomachi uel æstuationi.

Si uiator inordinatè uiuat, pinguia comedat, & statim iter prosequatur, sequitur interdū affectus quidam, quē stomachi æstuationem, uel ardorem nominant. Cui resistunt aliqui cum glicyrrhyza, aut eius succo, aut calidam aquam ieiuni semel bibunt, aut lac, uel transglutiunt tria uel quatuor granula thuris albi, uel semina nucleorum cerasorum edunt, uel diatragacantum in ore tenent, ut paulatim liquescat: uel in maiori passione his

morsulis

morsulis seu tabulis utuntur: Recipe zedoarię non cariosæ, mastiches, melegettæ seu granorum paradisi ana drach. unam, nucis moscatæ cinamomi ana drach. dim. sacchari albi unc. unam, sacchari candi unc. tres cum aqua lactucæ, fiat confectio in morsellis duarum drach. pro singulo. sumat unum horis duabus ante cibum.

Cùm quis multum sitit, & maximè si ambulauerit, non statim multum bibat, sed os lauet, de ea parum traijciat, extrema in aqua ponat, faciem lauet: siti iam multum minuta bibat usque quo quasi saturetur. Vltimum ferè ad sitim mendosam remedium est dormire sine potu apud ingressum lecti. est etiam remediũ bibere cum uase stricti colli, aut pannum interponere: alius modus est prouocare tussim. itẽ parũ aquę frigidissimę extinguit sitim, &c. & sitim post cibum mendosam sedat parum aquæ frigidæ, & quo frigidior eo melior. uel aërem frigidum

haurire, uel inspirare.

Omnis itinerans portet theriacam, quia malas aquas, & cibos corruptos, & alia corrigit. Si caret aceto, inijce ui no puluerem mororum immaturorū siccatorum, & in puluerem reducto-rum, & erit acetum. Ita si uinum in ua se semipleno bulias in aqua buliente posito. Si caret acresta, inijce in aqua uel uino albo puluerē uuæ immatu-ræ, siccatæ, & puluerizatæ: uel pone sal in uino.

Circa aquam aduerte, quia potest fieri uenenosa, uel quia labitur per mi neram uenenosam, aut per radices ar borum uenenosarum, ut taxi, buxi, &c. aut per uel prope habitaculum a-licuius uenenosi animalis, uel imposi tione lini macerandi aut canabis, aut casu seu iniectione cadaueris & huius modi. Ipsa etiam aqua simplex, pura, frigida uenenum facit aut fit, si biba-tur post exercitium, uel exitū balnei, uel coitum, præcipuè stomacho ieiu-

no,

no, quia facit tremorem & hydropen: quia hepar ea refrigeratum non benè conuertit chilum in chimũ. Ipſa enim aqua ſua frigiditate actuali & potentiali hepar infrigidat. Cura uerò eſt cùm diacurcuma, dialacca, & huiuſmodi, cum uino claro & odorifero, &c.

Somnum amiſſum conciliantia.

CAPVT V.

CErtum eſt non poſſe animal perpetuò uigilare, quòd per uigiliã diſſolui ur calor innatus, ob idq́ꝫ cogitur ſeſe ad internas partes recipere, quò reſolutus inſtauretur: Nam niſi eſſet ſomnus, ſenſus periret, ut etiã Auerroes aſſerit ij. collec. cùm autem ſomnus & uigilia contrariæ ſint paſſiones, ideo circa eandẽ partem fiunt, de quibus alibi uidendum. Etſi labor & laſsitudo ſomnum conciliare ſoleant, contingunt tamen itineranti ſollicitudines interdum, aut incommo-

ditates uarijs de causis, quæ somnum prorsus fere arceant: atque ita operæ precium fuerit nonnulla paratu facilia ut indicemus, pro somno inducendo his qui nimis uigilia urgentur.

Duabus igitur post cœnam horis, ingressurus lectũ habeat aquam pro pedum & tibiarũ ablutione, hoc modo paratam: nempe ut in ea bulierint uel lactucæ, uel nenupharis flores, uiolę, camemalon, cortices capitum papaueris, aut folia uitis: ha c aqua, præsertim in calore & æstate, pedes ut dixi abluat, tum etiam manus u squ e ad cubitum: & post horæ quartum adhuc bibat talem syrupum: Recipe syrupi de nenuphare, uiolati, de papauere ana unc. dimid. misce, uel solum unc. unam syrupi de papauere sumat si magis instant uigiliæ. Proderit & in promptu habere hoc unguentũ, cùm sæpe non inueniantur instructi pharmacopœi. Recipe olei de nenuphare, uiolati, unguenti populeonis ana lot

unum,

unum, aceti rosati drach. unam opii grana tria, croci pulverizati itidẽ grana tria: fiat ex his unguentum, quo hora somni conciliandi ungantur temporanarium foramina, & pulsus. Potest & habere semen albũ papaveris, ex quo bene trito semidrachma ponatur, uel coquatur in ferculo: aut lactuçe in iure pro pane iurulento buliant. Vel rosaceum oleum & minimum caphuræ ac muliebre lac misceat: in quibus lineus panniculus intinctus superponatur tepidus fronti ac temporibus, & superligetur. Pauperiores possunt, uel illo semine albi papaveris uti, uel guttam unam uel alterã fellis leporis cum cochleari magno uini haurire. Vulgares tamen uino potenti ac copioso epoto in cœna, et post cœnam, sibi ipsis, stulta ducti experientia, somnum conciliant, uel potius ebrietatem & capitis dolorem, uel grauedinem, ac similia: dicũt enim qui bene bibit, bene dormit: qui dormit nõ

peccat: & huiusmodi nugas. non ne- go quidem uinum moderatè potum & etiam ad hilaritatem, senioribus præsertim, suauiter somnum conciliare: sed interdum alijs uigilias calore, inducit. Vigilias denique lætis cogitationibus, studijs, colloquijs, picturarumq; amœnarum aspectu conpensabis: aut propulsabis cantu aquarũ, nemorum, montium solitudinumq; picturis, susurro aquæ, balneis crurũ, odoribus atque (ut dictũ est) unguentis suauibus ac soporiferis, aniliumq; fabularũ narratione: tum cum poëta:

Adde merum uinoq; nouos compesce dolores:
Occupet ut feßi lumina uicta sopor.

Somnia turbulenta sedat hyacinthus rubens, et adamas. Veluti autem spes cum ratione potior est omnium, ita desperatio pessimum est malorum omnium.

Laßitu-

Laßitudinem & debilitatem undecunque tollentia, & ab ea præseruantia.

CAPVT VI.

NOn rarũ est quomodocunq; iter agentibus priuatis hominibus præsertim peditibus, debilitatẽ & lassitudinem una uel pluribus de causis incurrere: κόπος uerò, id est lassitudo, duplex est: à causa externa & interna. Prior triplex, ulcerosa, tensiua, phlegmonosa. Vlcerosa celeri ac multo motu efficitur, maximè in cacochymia, in quibus excremẽta crassa funduntur, & attenuantur. eoq; tenuis & acris humor ueluti pũgit, ac imbierat tum cutem tum carnem. Aliquãdo etiam in boni succi corporibus incidit, ob nimium exercitationis modum, adipe aut molli carne liquata. Tensiua his incidit, quibus salubris succus est. post robustas potius quàm celeres exercitationes, per quas in musculis & neruis tensio uehemens efficitur, in

qua omnes musculorũ fibræ tenduntur: secundum tamen magis & minus. Phegmonosa ex uehementissimis nascitur motibus, inuaditq; eos, qui exercitationibus assueti non sunt, alios rarò. in hac ceu cõtusas, aut phlegmone obsessas partes scintillus. Sed de his fusius alij, ut Galenus iij. de tuenda sanit. & ij. Simpl. & alibi. Lassitudo lassitudine soluitur, quum uidelicet externis exercitationibus, pares postridie adhibendas uidetur expediens. Vlcerosæ remedium est, eorum quæ redundant euaporatio. Euaporatur autem frictione multa ac molli, cum oleo dulcissimo, quo copioso cũ frictione utendum: præcipuè in his, qui in cute, & sub cute excrementorũ collectam uim habent. Discutiuntur etiam quæ redundant exercitatione, quæ apotherapia dicitur: maximè si in musculis congesta fuerint. Etenim in his coacta excrementa sola frictio educere non potest. Tensioni χάλασις, id

id est relaxatio contraria est. Sanè remittitur quod tensum est per exercitationem frictione pauca simul & molli, ex oleo dulci, requie, & tranquillitate, balneis temperatis, & longa in aquis calidis mora. Et si bis térue lauetur, & à balneo ungatur, plus proderit. In phlegmonosa, sanationis consilium ad tria dirigitur: nempe, ad excrementi euacuationem, tensi remissionem, & ardoris refrigerium. oleū ergo copiosum & tepidum, cum frictione mollissima, & longissima in aquis temperatis mora huiusmodi fatigationem emendat. Item multa quies & unctio assidua. Deniq; omnia, quæ laxatum recreant, & quod superuacaneum est, per halitum digerunt. Porro in omni lassitudine boni succi nutrimentum necessarium, humidum & nullo modo glutinosum. In ulcerosa contrà glutinosum conuenit: in tensiua humidissimum: & utrunque refrigerans in phlegmonosa. In ulcerosa

rursus ex consuetudine uel parcius ci
bandum: in tensiua magis parcè: in
phlegmonosa parcissimè. De lassitu-
dine à causa interna & quę spontanea
uocatur, quęq; pariter triplex est, non
est ut hic tractē. cui tamē ex primo ca-
pite obuiam iri poterit. Vtatur ergo
quoad fieri potest (quæ cōditio in om
nibus subintelligenda uenit) restau-
rantibus & boni succi cibis, ut castra-
tis gallinis, capis, perdicibus, fasianis:
brodio consumato cum aqua buglos
si, uel ut inquit Auicēna, aqua carnis:
quę ex probè, sed non plenè, assata car
ne in ueru, positaq; inter duos ligne-
os orbes, torculari exprimitur. Sed
hæc domi manentibus, potius quàm
peregrinis, cōmoda sunt. Igitur iuxta
medicorum sententiam, & experien-
tiam ratione suffultam, ex maxime ac
citò restaurantibus est uinum odorū
& sapidum, atque oua tremeta uel sor
bilia, recentia: uel saltem bonus panis
maluatico, aut simili uino infusus &
esus:

esus. Sed apertus est Hippocratis aphorismus, dicens, In quocunque motu laborare cœperis, quies lassitudinē aufert: nam perpetuò illud uerū est, contraria contrarijs curari. Adferunt aliqui secum martium panem, uel tale conditum aut simile, uidelicet, Recipe pistachiorum præparatorum cū rosacea aqua, amig. dulcium ana unc. tres uel quatuor, passularū corinthiacarum drach. duas, cinamomi electi drach. unam, santali citrini, glicyrrhyzæ rasæ ana scrup. 4. margaritarum prępar. corallorum rubeorū prępar. ana drach. dimid. sacchari albissimi unc. sex, cum aqua rosata conficiantur in formam cōditi: sumat omni mane, uel quando libet, ad quantitatem paruæ nucis uel castaneæ, nam corroborat beneq́ue nutrit, &c. Si simul sitis urgeat uel cor laboret, sumat saccharum rosaceum, uel uiolaceum, diaboraginatum, uel buglossatum, manus Christi perlatas, ut barbari uocāt, aut

ex his mixta cum ſyrupo de acido ci-
tri, præſertim æſtate. hyeme calidiora
aromata indere poteſt, ut caryophil-
los, galangam, & ſimilia. Virgam ui-
ticis qui in manu habet aut cinctu, ne
gatur intertrigine tentari.

Sed iam ἄκοπα, id eſt, laſsitudinem
tollentia, & localia, nonnulla deſcri-
bamus. Si ergo ex labore uel uia fati-
gatus & laſſatus, inuoluat ſe totum &
etiam pedes plãtagine, illico ſanatur.
Oleum maſtichinum cum oleo roſa-
to & uino antiquo factum, laſsitudi-
nem debilitatemq́ꝫ neruorũ auffert.
Quidam aiunt, uiatores, laſsitudinẽ
itinerariam non ſenſituros, ſi ſaluiam
artimiſiæ obligauerint, ac ſecum fe-
rant. Sumitur etiam ſeminis aniſi, aut
urticæ obolus cum uino. Alligantur
artimiſia, ladanum, nerui gruis: aut
myrti uirga in manu tenetur: geſtatur
proſerpinata herba in ore uel ſub lin-
gua. Plin. Dioſc. Plura capite duode-
cimo reperies. Auicenna decimo ter-

Pedes	Palmos	Digitos	Grana hordei.
			4
		4	16
	4	16	64
1½	6	24	96
5	20	80	320
10	40	160	440
625	2500	10000	40000
5000	20000	80000	320000
7500	30000	120000	480000
2000	80000	320000	1280000
25000	100000	400000	1600000

Terræ

Mille athomi faciunt unum digitum ad radicem unguis.	Miliaria Germanica communia.	Leucas, seu miliaria Gallica.	Miliaria Italica.	Stadia.	Perticas	Passus	Cubitos	Pedes	Palmos	Digitos	Grana hordei.
Digitus	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	4
Palmus	—	—	—	—	—	—	—	—	—	4	16
Pes	—	—	—	—	—	—	—	—	4	16	64
Cubitus	FACI	T	—	—	—	—	—	$1\frac{1}{2}$	6	24	96
Passus	—	—	—	—	—	—	$3\frac{1}{3}$	5	20	80	320
Pertica	—	—	—	—	—	2	$6\frac{2}{3}$	10	40	160	440
Stadium	—	—	—	—	62	125	$416\frac{2}{3}$	625	2500	10000	40000
Miliare Italicum	—	—	—	8	500	1000	$3333\frac{1}{2}$	5000	20000	80000	320000
Leuca seu Gallicum miliare.	—	—	$1\frac{1}{2}$	$12\frac{1}{2}$	750	1500	5000	7500	30000	120000	480000
Miliare Germanicum commune.	—	$2\frac{2}{3}$	4	32	2000	4000	$13333\frac{1}{3}$	2000	80000	320000	1280000
Miliare Germ. magnũ, uel Sueuicũ	$1\frac{1}{4}$	$3\frac{2}{3}$	5	40	2500	5000	$1666\frac{2}{6}$	25000	100000	400000	1600000

Terræ

tiȷ in capite de uirtutis subito casu, re octo ponit, quibus ea conseruatur, & augetur, quæ in memoria bene sculpenda sunt. Prima est cibus leuis, euchymus, faciliter & citò digestus, qui sanguinem subtilem & spiritus generans, robur cordis releuat. Secũda est subtile uinum ad confortandum cor conueniens, & ad multiplicandũ uitales spiritus. Tertia sunt odores suauiter fragrantes, qui spiritus refouẽt, & cerebro & cordi robur & solamen continuò præstant. Quarta est animi tranquillitas, & corporis, & loci habitati procul à tumultu. Quinta est gaudium moderatè receptum, quod ætatem floridam facere solet, sicut tristis spiritus ossa desiccat. Sexta est dimissio uel euitatio rerum cõtristantium, & rixas mouentium, & iras, & iurgia: quæ sanguinem, spiritum, & animũ, conturbant. Septima est reuocatio uel aproximatio, uel assistentia frequens & assidua rerum amabilium,

ſine ueneris acceſſu, uel appetitu, & gaudij nimij. Octaua eſt habitatio cū gratis & dilectis, ſine ſuſpicione propoſiti nocendi. Adde pro nona beneficium uentris, & ciborum ac potuū parſimoniam, tempeſtiuumq́ꝫ & commodum exercitium. Et certè audeo cum multis affirmare, nullum regimen, nullamq́ꝫ medicinam hiſce præſtantiorem eſſe ad ſane uiuendum, & ad uitam uſque ad terminum certi hominis periodi à Deo conſtituti, propagandam. Et qui regimen hoc obſeruare ſciunt & poſſunt, fruſtra ab Indis medicamina quæ inuentam prorogent, & ſenectam retardent quærunt, aut petunt: uel aurū potabile, aut auream aquam exoptant. quæ tamen ſi à doctis pijsq́ꝫ phyſicis fiant, tutò in uſum transferuntur. De balneo quod laſsitudinem & fatigationem ex itinere tollit, parū hic dico, ne longior ſim, ſi omnia uelim cōplecti. Paucis enim uerbis monebo, ut cùm per horam do

mi

mi, uel in hospitio quieuerit, tunc bal
neet in tepida aqua quo ad delectat,
& totum corpus leniter fricetur: dein-
de totum corpus, & præsertim iunctu
ræ, ungatur, hyeme oleis calidis ut ru
taceo, uel anethino addito modico ui
ni boni: æstate rosaceo uel camæmali-
no: post dormiat in molli lecto bene
tectus: excitatus rursus fricet, & bal-
neet si uelit: post iuxta cõsuetudinem
edat, bibat, &c.

Aluum nimis fluentem facilè sistentia, uel adstrictam lenientia.

CAPVT VII.

PEculiare multis uiatoribus est, ut
aluus ex labore adstringatur: pos
sunt igitur suppositoria parari ua
rijs modis; aut ex melle cocto cum sa-
le, aut cum uitello oui & sale quantũ
recipit in raro uel tenui panniculo li-
gato, uel cum radice betæ rubeæ, uel
larido salito & fumato; aut sapone,

uel inuersa ficu sicca. Quod si per c
potius uelit aliquid accipere, pote
decoctionis hordei paropsidē in qu
saccharum rubrum seu crassius diss
lutum sit, bibere ieiunus, uel ius ca
nis eius loco, uel intus maluam au
mercurialem incisam, parumper bu
lire, ac expresso iure, additoq; sacch
ro aut melle, bibere, ac deinde amb
lare, ut citius descendat, ac aluum m
ueat. Sunt delicatiores qui crassa uu
zibedæ uocatæ grana decem uel du
decim sine arillis edant, aut cochle
uuæ corinthiacę antea in albo uino l
tæ ac tumefactæ, uel aliquot elixa pr
na damascena, præcipue in melicrat
decocta, uel in aqua saccharata, abu
dè molliunt, eò magis si melicratur
subsorbeatur, & prandium aliquant
post inchoetur: aut horis tribus ant
prandium dimidiam drachmam rha
barbari triti, cū liquore aliquo biba
uel masticādo transglutiat: uel ad ho
ram ante cœnam glutiat, drachmam
pilu

pilularum communiũ seu pestilentialium. aut tandem, si admodum exsiccatæ sint in uentre inferiori feces, capiat commune enema seu clystere. uel olera in iure carnium aut cum aqua et butyro & sale cocta edat initio uel ante cibum, ut betam, spinachium, atriplicem, blitum, mercurialem, brassicam semicoctam, lupulũ. ad idem conferunt olerum iuscula multo & dulci oliuo condita, uidelicet maluæ, betæ, boraginis, buglossi, thymi, hyssopi, foliorum lapathi, sambuci, ebuli, & similium supradictorum: liquor lenticulæ: liquor fœnigræci cũ melle haustus exturbat omnes prauos humores in uijs intestinorum repertos uel retentos. Radicula sola prima mensa sumpta ex garo, aluum ducit: idem facit ius cochlearum (quibus libenter Itali uescuntur) & concharũ, & ostreorum. Serum lactis cum saccharo rubro aut melle tribus ante prandium horis sumptum.

Vrtica maior uel magna cocta in ceruisia usque ad consumptionē, & iterum in secunda ceruisia cocta & pota, solutionem facit optimam. Abscintium quocunque modo sumptum mollit uentrem, & melius si fuerit coctum aqua pluuiali & sub dio infrigidata, & pota. Efficaciter etiam emollitur aluus dura, si nudis pedibus ęstate pauimento aqua asperso quis ambulauerit. Frequentius in prandio bibere, aluum liquidam reddit. Calida & humida in communi expultricem uim roborant.

Aluum sistentia.

Si uerò aluus nimis cita sit, & natura per duos uel tres dies facilè ferat, ne illico adstringatur: si autē nimis symptomaticè, & aliqua uirium prostratione, sollicitet, statim adhibeantur remedia. Sed si itineris initio corpus nō purgatum fuisset, aut alioqui cacochimya laboraret, hęc uel similis adhibēda foret purgatio: Recipe corticū mirobala-

robalanorum citrinorũ drach. duas, terantur ſubtiliter, & poſt rurſus cum ſemiuncia ſyrupi uiolati uel (ſi uentriculus imbecillior) cum melle roſ. col. cõmiſceantur benè, & cum aqua bugloſſi & cichorij ana unc. una, miſce & bibe horis tribus ante prandiũ. Vel rhabarbari immaturi drach. una, uel minus ſumatur, & cum ſpicæ odoratæ granis quinque uel ſex ac totidẽ maſtiches, optimè trita exhibeantur cum aqua aliqua uel decocto conuenienti. Poſt utatur cibis adſtringentibus, ut oriza benè cocta, pulte ex auenæ farina aſſata, ouis in igne bene coctis; aquam chalibeatam bibat, niſi uires debiles uinum requirant, quod detur rubeum auſterum, uel ſubacerbũ; ſi materiæ inteſtina læderent ulcerando, fiat clyſtere lauatiuum cum libra aquę hordei, additis duobus ouorum uitellis, & uncia ſacchari rubei. Si fluere pergat, ſumatur decocti plantaginis uel poligoni lib. in quo diſſolue

sepi hircini semiunciam, olei rosacei unciam, gummi arabici, tragacanti ana drach. unam, fiat enema tepidū. Prodest in promptu habere saccharū rosaceum uetus, nempe duorum uel trium annorum, ex eoq; semiunciam uel plus sumere ante cibum per horas duas: potest coralli rubei puluis admisceri. uel sumatur uinum aut conserua cotoneorū. Inungat etiam uentrem oleis cotoneorū mastiches, myrthi ana, additis puluisculis corallorū rubeorum, mastiches, balaustiarum, & similium, & post unctionem semper superponatur pannus lineus triplex uel quadruplex calidus, & quiescat. Pauperes habeant puluerem corticum suberis, quo utātur initio cibi. facile & nulla impēsa inuenient apud sutores seu calcearios, qui crepidas faciunt. Aluo nimis fluenti ex debili uentriculi concoctione, medicamentum hoc mire prodest initio mensæ: oui recentis luteum induratum & tri-

tum

tum in testa sua imponi debet, mellis puri cochleario addito cum mastiches farinæ scrupulo uno, omnia ferventi cinere surculo uersando cōmiscebis: id tribus diebus datur ieiunis, interea stomachus oleo mastichino illinitur. Nuclei acinorum acidi punici siccati seu tosti & tusi, ac obsonijs insparsi incoctiue, fluentē aluum stomachumq; cohibent, madescunt aqua cœlesti bibunturq; salubriter sanguinem reijcientibus aut mingentibus.

Capitis dolorem ex uarijs causis tollentia, uel ab eo præseruantia.

CAPVT VIII.

NOn rarum est uiatoribus, caput dolere, ex magno exercitio, eleuatis uaporibus internis, aut ex multo potu, uel à sole attrahente, aut à uaporosis cibarijs: si igitur pharmacopolij sit cōmoditas, Recipe syrupi de papauere unc, unam, oxisaccharæ

unc. dimid. decocti seminum maioꝝ unc. duas, misce, fiat haustus, sume horis tribus post cœnam, & mane surges liber. Sed si caput præcipue incaluerit ex sole uel labore. Recipe aquæ rosarum unc. unam & dimid. olei uiolacei, rosacei ana drach. unam & dimid. aceti rosati drach. duas, albumen oui recentis, caphuræ grana 2. contunde simul omnia, & intinge linteolum uel institam, & superpone fronti & temporibus: uel tere in mortario semen papaueris albi, & cum rosacea confice in lactis formam, & fronti ac tẽporibus superliga quandocunq;.

Inquit Alexander benedictus, in Græcia insolatas fœminas ac mares, leuari dolore infinities uidimus, aqua frigida sincipiti inuerso poculo.

Dolori capitis ex ebrietate, folia brassicæ grandia, lenia, in aqua frigida infusa, imposita, & fascia adalligata, mirè aduersantur.

Dolori capitis ab acuto humore in

ore

ore ſtomachi, ut bilioſis cõtingit: uentriculum in primis neceſſe eſt aquę tepentis potu ad uomitiones irritare. Nam qui digito aut penna uomitus ſollicitãt, improbantur: deinde cibus offerendus eſt boni ſucci, qui ſtomachum adiuuet. fames & abſtinentia eo in caſu damnatur.

In cauſa mixta uel frigida, pulegiũ coctum in aceto & cataplaſmatũ, capitis dolorem ſoluit. Abſcintij ſtillatitia aqua temporibus illita, dolorẽ capitis à frigore ortum mitigat. Capitis dolorem uehemẽter calidum ſedans: ſucci pſyllij aut ipſum pſilium terito cum roſaceo ſufficienti, & reduc ad aliquã craſsitudinem, & inunge tempora & frontẽ. Capitis dolorem confeſtim ſedans, hederam contunde immaturam, et ubi probe cõtuderis, per linteum exprime ſuccum, eoq́ irrigato nares & frontem cum roſaceo tepido.

Caput dolentibus ſomnum indu-

cens, utile: Recipe opij scrup. unũ tri-
tum irrigato cũ lacte muliebri, & im-
bue ex eo tomẽtum: apponeano tem-
poribusq́; ægrotantis, & dormiet. hoc
in colicis etiam admodum laudatur.

Ad capitis dolorem ex aëris intem-
perie, seu uento frigido, ualent fumi-
gia ex herbis calidis in uino rubeo bu
litis, in uase sic operto, ut fumus non
amittatur, sed per nares & os suma-
tur.

Antiquo capitis dolori maximè ua
let sectio uenæ in fronte: uel eius quæ
est inter pollicem & indicem manus.
Sed qui plura optat, cõsulat medicos
scribentes, aut bene medentes.

Sanguinis narium fluxum sistentia, uel urinam sanguineam, eiusq́; ardorem sedantia.

CAPVT IX.

EX constanti & forti exercitio, ac-
cedentibus etiam calidis et acutis
ciba-

cibarijs, ſępe fit ardor urinæ dum min gere opus eſt: interdũ etiam ſanguis mingitur. Victus igitur regimen in primis tale ſit, ut humores non incen dat, aut bilẽ generet, uel ſalſum phleg ma: uitare oportet ſalſa cibaria, uel aromatibus referta, uel inſperſa, cæ pas, allium, raphanumq; uitet. Lacte capræ potiſsimum ſtatim mulcto, & ſacchari puluere indito ieiunus ad ho ras plus minus tres ante prandium bi bat. Vtatur eius loco lacte amigdala rum, edat uitulinos pedes, oua recen tia ſorbilia, lacte utatur etiam uacci no cum ſaccharo cando, hordeo, benè cocto, & prius à cortice mundato uel fracto, iure gallinarum pinguium, fa rina orizæ cum iure carnium cocta, pulte ex amido, ſpinachijs iure abie cto, uel boragine, ac lactucis, bibat lac amigdalarum, uel decoctum glycir rhyzę, uel ea uinum haud uetus dilu at: cui rei etiam aqua plantaginis mi noris conuenit: non in dorſum dor

miat, & rarò etiam ſuper dextrum latus. Caueat ab ira, à muliere, et ab exercitio quantum poſsibile eſt. Si dolor & ardor perſeueret ac urgeat, bibat, ſingulis duabus horis, præſertim ante cibum mane ac ueſperi ex ſequenti lacte: Recipe amigdalarum dulciũ unc. quatuor, ſeminis papaueris albi unc. duas, ſuperfunde his aquam calidã, non tamen bulientem, tege per horas quinq; : poſtea excortica amygdalas, & his atque ſemine tritis, miſce uel diſſolue cũ cremore hordei in quo gummi dragacãti drachma, & ſcrup. unus gummi Arabici puri ebulierint.

Conferunt & ſemina melonum ſaccharata, initio cibi ſumpta. Vngãtur & renes tali uel ſimili unguento. Recipe olei amygdalarum dulcium, uiolacei ana unc. dimid. aceti roſati drac. duas, cerę albę q. ſ. fiat unguentũ, uel eius loco, unguento albo Galeni, &c.

Ardori urinæ ac renum lapidi opitulatur aqua corticum uel ſiliquarum

faba-

ſabarum. Aqua etiam ex althea optima eſt urinę ardori. Item aqua caudæ equinę ſeu equiſeti. Decoctum parietariæ: & infinita quæ breuitatis cauſa omitto.

Sanguineæ urinę inter cætera prodeſt panis lacte, detracto butiro, madens. Obſonia uino mali punici condita. Vinum nigrum acerbū dari poteſt, non autem potens. Nocet, ut antea dixi, ſalſugo & acrimonia. Vbi uerò ſanguis iudicialiter à natura propellitur, remedia non adeò neceſſaria ſunt, niſi uirium defectū cognoueris.

Narium ſanguinem ſiſtentia.

Calor, tum etiam motus illum excitās, potiſsimumq́ in ſole peregrinantibus, ſolet narium ſanguinem elicere: qui ſi diutius perſeueret, hepar depauperando, debilitat: & inde alia mala ſequūtur medicis nota. Si ergo ſanguis uel à ſole, uel à cibarijs calidis & acutis ſubtilatus & acer factus ſit, ca-

ueat subinde ab aromatis, & ab his cõditis cibariis aliisq́ue, ut paulo superius dictum est. Vtatur oleribus frigidis, portulaca, spinachiis, lactucis, endiuia. omittat uinum, odoret canphoram, uel acetum rosaceum cum aqua rosacea mixtum: uel uiolas: fiat tale restrictiuum emplastrum: Recipe boli armeni, & puluerem ex molendino, & cum aceto rosaceo & oui albumine, fiat emplastrum superponendum fronti & temporibus. Quod si non satis sit, madefac pannũ lineum in aceto aqua recenti æqualiter mixto, quo collum circunda. Confert & cucurbitulam sine scarificatione affigere sub hypocundrio è regione foraminis à quo fluit sanguis, ut si à dextro, super hepar: si à sinistro, super lien. Si nec hoc modo sistitur, tum uenam cubiti internam ab eodem latere seca, & circiter unciã sanguinis fluere sinas. uel pulueres constrictiui naribus insufflantur: ut ciceris usti, uel papyri combustæ,

bustæ, neq; emungãtur nares, aut scal pantur. testas ouorum è quibus nati sunt pulli cõbure in puluerem, insufflaq; in nares: constricto eiusdem partis digito, persæpe sistitur. alij Iaspidẽ apponunt, uel secum nuda super carne deferunt. peruinca herba seu clematis prima in ore retenta, sistit. aut bursa pastoris in manu ab eadem parte retenta, ut intus caleat herba in palma manus, & in ore. alij folium quercinum super linguam ponunt. Sed quid opus est remediorũ catalogum texere? nimis sunt ista.

Febris ephemera ex itinere, uel aliarum initia, ut tollenda, uitandaq;

CAPVT X.

NOn solum peregrinus aẽr & malus, exteraq; regio, sed in primis inordinatus motus & exercitiũ super cibum, obstructiones, & proinde putredinẽ, ac febrim causat: at frequentior ephemera est ob motum,

& laborem, atque dolorem. Aër igitur loci, uel cubiculi saltem, refrigeretur, cum rosis, uitium folijs & palmitibus, uel aquæ cum aceto irroratione. Comedat ptisanam hordeaceam, uel etiam auenæ pulticulam cum tantillo aceti, herbas refrigerantes, ut spinachia, boraginem, lactucam, endiuiam, acetosam. Bibat loco uini aquã hordei, uel uinum granatorum, uel cum eo aquam recentem misceat, aut cum ea iulep uiolaceum: uel si absit capitis dolor, & uires labantur, utatur uino diluto uel oligophoro. Quiescat in primis, & parum loquatur, ne interdiu dormiat, nisi nocte nimium uigilarit. Caueat ab ira & tristitia, uel nimijs cogitationibus & curis. inter lectum (si plumeus erit) & linteamen sit culcitra linea uel coriacea. Si uenter non fluat, leniatur, uel aliquo ex supradictis in capite septimo, uel hoc lenitiuo: Recipe cassiæ recenter extractę unc. unam, cum saccharo fiat bo-

lus,

lus, ſumat mane ad horam uel duas ante cibum. Sequenti mane ſi febris perſeueret, nec uires aut ætas prohibeat, aperiatur dextra uena in brachio, nempe hepatica, & ſanguis ſufficienter educatur, pro ratione tamen eius malitiæ uel bonitatis, & uirium, &c. Si uerò nondum humorum & ſanguinis craſsities & obſtructio remota ſint, utatur aliquot matutinis ſeſquiuncia ſyrupi acetati ſimp. & endiuiæ cum duplo aquarum cichorij & boraginis: demum detur drach. una boni rhabarbari, uel circiter per noctem, in aqua endiuiæ ſecundum artem infuſi uel diluti, cum granis tribus uel quatuor ſpicę, et inde fortiter expreſsi: cui in dilutione ſemuncia uini albi clari addi poſſet. Symptomata quæ febrim comitantur, alibi in hiſce capitibus ut plurimum reperies. Tertianæ & quartanæ febribus reſiſtit aqua ſtillatitia plantaginis: cyatho eius ante febris inuaſionē ſumpto, & multa alia interna

corporis uitia sanat,& mẽses cohibet, eadem pręstat succus eius aliquot diebus potus. Vt quis ferè non patiatur ab ulla febre. Recipe succum fumarię depuratum, in quo passulæ diebus tribus uel quatuor macerentur, & ex alembico uitreo stillatitium liquorem cum aqua lactis præbeto. Bibere urinam propriam curat febres phlegmaticas. Tres quatuórue sanguinis asinini guttæ in uìno sumptæ febrim pellunt quotidianam.

A uenenis præseruantia, uel curantia, deq; cibis malis noscendis, &c.

CAPVT XI.

MAgnatibus pręcipuè interdum accidit, ut in itinere ab inimicis & prauis æmulis uenenum uarijs modis apponatur: neq; semper fidos prægustatores aut coquos habeant: qui si præcauẽdi modos ac curandi artem integram uolũt, non deerũt

illis

illis diligētissimi Matthioli commentaria in sextum librum Dioscoridis, tum libellus Petri Aponi, & Cardinalis à Ponceto, aliorumq́ pluriū. Mihi satis est facilia & precipua quedam paucis scribere, mediocribus & incautis uiris: aliàs plura & non communia scripturo tum hac de re, tum etiam de alijs, si ad paucos annos Dominus Deus aliquādo Mecœnatem dederit. Consultū igitur in primis est, ut cùm uiator in aliena mensa uel regione parum amica suspicatur se ueneno peti, ut in cibo & potu nō uelox sit, sed cautè gustet, num extraneum aliquem saporem uel odorem sentiat: nec se à fame uel siti uinci sinat; & ea uitet quæ suspecta habueris: & omissis compositis cibarijs, utatur simplicibus, & communibus, uel ab alijs antea prægustatis. Sunt multa quæ certò præseruent à uenenis ferè omnibus, & in primis illud Auicennæ ac Mitridatis regis; foliorum rutæ unciam, nuclei

nucis purgati, & ficuum ſiccarum ſeu caricarum ana unc. dimid. ſalis drach. unam, terantur omnia ſimul, & utere ante cibum. Alij theriaca diateſſeron drachma una uel altera utuntur, quæ facilè paratur & habetur, ualetq; in preſeruatione & curatione, preſertim in morſu uenenatorum: ualet angelicæ radix, cardus benedictus, ſcordeon & multa alia: quorum mentionem fecimus in libello noſtro de præſeruatione à peſte. Si quis uerò iam uenenũ hauſerit, erunt ſigna uaria: tumeſcunt enim uenæ ac facies, fitq; rubea, ſudat, ardet, ſitit, & anguſtiatur, difficulter anhelat, fœtetq; anhelitus, oculi ad flauedinem inclinant, iraſcitur. Si uenenum frigidæ ſit naturæ, uertiginem & tremorẽ incurrit, uiſum amittit, tremunt labia, & fortiter dormit, aut dormiturit. Signa ueneni aſſumpti deſcripta à Cardano ſunt, mœror, uigilia, malus color faciei & linguæ: & in aſſumptione ſemper ſentitur

nauſea,

nausea, qualecunque uenenum sit, & liuor unguium tandem superuenit: sapor etiam in ore præter naturam sentitur. Cùm igitur uenenum assumptũ est, sine mora uirus foras exhauriatur, priusquam inualescat. Vomitio protinus concitetur hydreleo tepente, aut butyro, aut adipe anserino ex aqua calente, aut maluæ, aut seminis lini, fœnigræci, aut urticæ decocto. Quæ singula, præsertim oleum, non modo ui relaxante uomitiones uoment, sed & perniciei uim acrimoniamq; obtundũt. Quinetiam reliquiæ intestinis inhærescentes, clystere acri deducendæ, in quo hieræ tum simplicis tum compositæ, & mellis & nitri magna uis insit. Aspergatur facies aqua rosacea, detur drachma bonæ ac fermẽtatæ theriacę. Si uomitiuo sumpto non uomeret, intinge summitatẽ pennæ in oleo, & gutturi impone: nec satis sit semel uomuisse, aut semel theriacam uel aliud remedium aut antidoton

doton sumpsisse, ligetur etiam theriaca super umbilico. Nonnulli factis supra & infra purgationibus, cępe in cineribus assatum ligant sub pedibus, ut uenenum magis ad infernas partes trahatur; & sexta quaque hora theriacam aliquam exhibent.

Tormētillę radicis puluis sumptus, omne uenenum intus & extra pellit.

Puluis mirabilis cōtra toxicum et omne uenenum, ita ut qui isto utatur, nō moriatur ex ueneno; nō solum autem præseruat, sed si quis etiã uenenũ iam sumpserit, capiat ex puluere cum uino calido, et curabitur. Recipe pimpinellæ uulgaris radicis tormentillæ, cinnamomi electi ana unc. dimid. maceris drach. unam ligni aloës, granorum iuniperi, zinziberis ana drach. unam, radicis angelicæ drach. dim. fiat ex omnibus puluis subtilissimus. dosis plus minus drach. una iuxta sumentium uires et necessitatem.

Asserunt aliqui, si Iacinthus lapis

collo

collo aut digito positus sit, securum à uenenis et hostibus facere. Ita uirga mirti.

Pedes iter agentium, uel aliorum ut curentur, aliaq́; eorum accidentia.

CAPVT XII.

EX duris aut arctis calceis uel ocreis pedes interdum læduntur, ita ut etiam iter remorentur: remedium prestò erit, si agni uel ouis calidum, ut ab animali trahitur pulmonem superliges: aut saltem aqua ex illo expressa illinias. Si ulcus adsit, insperge cinerẽ ex calceis ueteribus aut soleis: alij gallinę stercus superponũt. Si uerò ex uiæ asperitate scissuræ uel ragades fiant, hoc sequenti unguento ůtere: Recipe litargyrij argentei, mirrhę, zinziberis ana, in puluerem redigantur, & cum cera uirginea, melle & oleo q. s. fiat unguentum.

Dolori pedum ex uia, inunge succum cæparum.

Tumori pedum: Recipe succũ sam

buci & axungiam, misce & unge, citò sanat.

Dolori et inflationi pedum: cicutã coctam in uino albo, quo laua.

Ad idem: seuum arietis misce cum oleo, et unge, sanabitur.

Vt in eundo non labores: rutam pistatam, uel eius succum misce cum oleo, et pedes unge. Pix rimis pedũ ac sedis utiliter illinitur.

In aqua coctum gallium herba et flores, lassitudinem pedum et membrorum adiuuat. nonnulli cum alba cera contra hoc ipsum membris illinunt.

Cùm pedes ac crura dolent propter iter: buliat cinis cum aqua, et cum hac laua quantũ calidius ferre potes: addẽ camæmalõ si magis roborare uis, etc.

Iter agentes pedes si secum artimisiam in calceis, aut manu deferant, minus lassantur ex itinere: et herba ipsa tusa cum axungia et applicata, dolorem pedũ tollit ex itineris fatigatione.

Plan-

Plantago trita cum aceto, pedũ tumorem cum dolore à fatigatione factum tollit.

Ad plantarum rimas, quæ gradientes infestant, Recipe cerusæ drach. ij. spumæ argenti drach. x. myrhę drach. 1. ouorum candida duo, uino odorato paulatim instillato terito, ac utitor.

Aliud Aetio ualde probatũ ad omnes pedum ac manuum exulcerationes, & ad calcaneorum intertrigines ex calceamentorum attritu obortas, & ad attritus ex lõgo decubitu factos: capit mellis, ceræ, olei, spumæ argenti ana drach. i. misce.

Ad clauos. illis prius undique purgatis inducitur medicamentum septicum, inquit Paulus: Sed præstat citra molestiam eos auferre & abigere. Velut inter alia, mastiche nigra in aceto cocta, calida adhibita: uel lomentum fabaceum cum aceto coctum.

Calli itẽ sanantur ammoniaco imposito intra quatuor dies, idem præ

ſtare creditur anguillæ cutis impoſi-ta, aut aizoi folium. Sed certius hoc ſequens:

Cæparum ſuccus exiccatus, & cum thure & adipe gallinæ mixtus, delet callos ex itinere factos.

Veteramentorũ ſeu ſolearum antiquarum ſotularum ſeu calceorum cinis, uino uel axungia uel alia re conuenienti mixtus, curat abſceſſum uel tumorem ex calceorum adſtrictione factum.

Dracũculi maioris ſeu ſerpentariæ elixatura pernionibus ſeu (Italicè) mugis, quæ in calce pedis fiunt, optimum fertur eſſe remedium. idem de ſpinarum rubi cinere fertur. eas etiam curat, etiamſi tumor adſit, cotylidon ſeu cymbalaria applicata.

Sciſſuras item pedum ac manuum à frigore factas curat unguentum ex olibano adipe porci & anſeris. item cinis cancrorum flumatilium: & cinis ungulæ aſini cum axungia porci, uel anſe-

anseris:imò etiam abscessus apertos il le cinis curat.

Scissuris manuum præterea & pedum ac labiorum post epithimationẽ cum aqua calida, confert (imò eas curat) sequens unguentum: Recipe ceræ citrinæ, œsippi humidæ, adipis anatis ana unc. unam, olei rosacei unc. duas, amyli, tragacanti, mucaginis seminum cotoneorum ana unc. dimid. fiat unguentũ, quo ungatur ut supra.

Eques hyeme iter agens antequam uiæ se exponat, fricet saltẽ pedes multum, deinde cùm oleo conuenienti, ut de stichade, uel de euforbio, aut de camæmalo, uel alio rursus fricẽtur ungẽdo, ut caliditas ad actũ deducta melius conseruetur: facta fricatione, immediatè pannis lineis, aut canapinis, uel bombicinis mollibus inuoluantur, deinde lana succida supponatur plantæ pedis, postea calcietur sotularibus, uel ocreis largis, in quibus pedes & pedum digiti moueri possint.

Et cùm congelari inceperint, fiat iterum fricatio & unctio. Nec uanũ est quod submergere extremitates in aqua frigida confert in tali membrorũ stupore, ut uidemus in pomis congelatis: si enim ponantur in aqua frigida redeunt ad suam naturam: si uerò prope ignem, minimè. Causa uerò est, corroboratio contrarij per antiperistasin, quo confortato, membrũ totum in circumferentia plus calefit, præsertim quia caliditati recipiendæ aptius sit factum ex aquæ remollitione & humiditate.

Experimentum in lassitudine ac tumore tibiarum: Recipe melissę, foliorum lauri, camomillæ ana man. unc. rosarũ siccarum man. tres, fiat omniũ decoctio in uino uel aqua iuxta tempus & personam, & lauentur tibiæ.

Hyeme

Hyeme iter agentium præseruatio uel curatio à cæcitate ob niues.

CAPVT XIII.

COntingit interdum per longas niues uiatoribus incedendum esse, qui si incautè continuò niues inspiciant, cùm albedinis sit disgregare spiritus uisiuos, dissipantur oculorũ operationes & potentiæ, ut de Xenophontis militibus refert Gal. x. lib. de usu partiũ cap. iij. Induant igitur per contrarium nigras uestes, aut nigrũ aliquid saltem præ oculis portent, in quod oculos figant, ut spirituum fiat congregatio & unio. Aliqui præungunt oculos felle picæ auis, quod mirè oculos seruat à niue. Cùm uerò non hanc solum noxam oculi patiantur, sed etiam præ compositionis nobilitate & mollitie à frigore nimio & continuo patiantur, prouidendum erit de uitreis aut chrystallinis conspicilijs, oculis superligandis, ut iamdiu fit ab

his qui rem norunt: & talia cõspicilia paruo ab institoribus ueunduntur: & utrique oculorum nocumento conferre possunt: imò etiã in maximo calore, sicq; puluis copiosus in uijs sit, qui non parum oculos lędit, & interdum excęcat, ut experti norunt. Proderit etiã in hyeme ac niuibus ambulaturis uel equitaturis (nam de omnibus par ratio) ne ieiuni domo exeant, sed libum aut quid aliud conueniens edant, & ex potenti uino pauxillum bibant, ut magis frigori & cõgelationi resistant. Confert & calida odoramenta habere, ut pomum ambræ, uel ex ladano aromatis & moscho: ut cerebrum calefiat & confortentur spiritus. Pauperes pulegium uel mentam secum ferent, aut simile aliud odoratum. Insuper caput & collũ ac aures, & omnia denique benè tegere laneis mollibus pannis aut pellibus ne negligant. Nec ab re erit singulo uesperi pedes & manus aqua benè salita lauare,

quo

quo magis cõtra frigus durentur: sed hoc ad caput pertinet sequens. Tabescere oculos certum est ex caliditate nimia aut frigore. Si igitur niue malum obortum est, linteolo atro excalefacto crebro fouendus est oculus: aut ex decocto paleæ tritici lana succida infusa tutò medebitur: aut lapide candefacto uinoq; extincto, ut subinde oculus uapore suffumigetur.

Præseruatio uel curatio à congelatione & alijs ex frigore morbis.

CAPVT XIIII.

SI eques congelatus sit, non statim in calidum locum ducatur, natura enim repẽtinas mutationes nõ fert, sed in temperato loco moueatur & paulatim calefiat. Si autem ex frigore induratus etiã sit, exerceat se ut potest, & fricentur membra cũ oleo liliaceo calido, aut anethino, uel camæmalino, & in lecto locetur & bene te-

gatur, et ſomnũ dormiat: poſtea cũ po
tẽti uino detur parum ſucci cyrenaici
ſeu aſſæ fœtidæ, uel potius dulcis, ſeu
benzoini, in puluere: uel piper aut
myrrha: & poſt horã cibetur cũ aqua
carnis, de qua ſuperius capite ſexto:
uel ſimilibus cibis roborantibus. Cu-
ſtoditur à frigore, ſi mane nuces cum
alleo contuſas in iure carnium come-
dat aut bibat. Aliàs poteſt uiator ſecũ
aliquam calidam confectionem ferre,
qua mane ante exitum utatur, ut con
ditum ex raphano, nuces cõditas, zin-
giber cõditum, uel calamum aroma-
ticum cõditum, & ſimilia. Si aliquod
membrum ſit congelatum, primo po-
natur in aqua frigida, uel ſtatim à fon
te uel puteo hauſta, & ibi aliquandiu
ſiſtatur, ut remolleſcat: poſtea fricet
cum aqua uel ſucco raparum aſſata-
rum, uel oleo aliquo calido, aut eas in
modum emplaſtri ſuperliget. Si uerò
membrum uel pars iam nigra eſſet &
mortua, abſcindenda eſt, ne alias par-
tes

tes inficiat: & tunc periti tonsoris aut chirurgi opera requiritur. Sed prestat docere quae preseruent. Ne igitur à frigore in manibus uel pedibus patiaris, dicunt aliqui ungendas esse manus oleo & lacte: puto id fieri (nam expertus nō sum) quod poros obstruāt, nec frigus intret. Aliud: succum urticæ misce cum butyro, et unge ubi uis. Vnge (id omnibus certius) manus & pedes cum uulpis pinguedine, & non senties frigus. Aqua stillatitia ex putrefactis rapis, damnis pedum ex frigore contractis, calida sepius cum linteolo applicata prodest. Qui frigore pereunt, mortis initium à genitalibus suscipiunt: unde iuuat ea fouere uel bono uino calido uel utcunque. Paulus Aegineta sic inquit: Algore plus æquo intenso affecti, locis calidioribus, unctulo uel cyprino, uel irino delibuti, decumbant: deinde calore nonnihil restituto, piperis quiddam, aut myrrhæ cū uino dulci odoris optimi, an-

noſo, uel ſuccum cyrenaicum è mero, ſiue aceto, uel pyrethrum, uel caſtorium ex aceto deuorēt. Alimentum autem calorifica ui præditum & moderatum offerendū eſt. hactenus ille ex Oribaſio. Vngantur extremitates oleo de euphorbio calido, fricatis prius fortiter illis: uel cum oleo de pyretro, aut de piperibus: uel ſimili compoſito additis pulueribus & cera q. s. Confert tenere in ore tria uel quatuor grana piperis, uel caryophyllorum, uel cinnamomum, uel ſimile aliquid: & uti aromatibus, ſinapi, allio & nucibus: et ſumere cibum, non multum tamen, ante quam ſe itineri dedat, uacuitas enim obeſt. Siler montanum ſeu ſeſeleos ſemen cum bono uino bibitum, pręſeruat à frigore, etiam tuſſim pellet. Tranſiturus per loca frigida, non careat oleis calidis, ad ungendū collum & nucham: nec cooperimentis illorum, nec odoramentis calidis. Vngat pedes & manus & extrema al-

Iĳs tritis cōtra frigus, uel galbano, uel kitrā ſoluto in uino albo, claudat os & nares, & teneat in ore quod dictum eſt ſupra. Si quis habet cōgelationem alicuius partis oportet ſtatim & multum calefieri. Tria uerò mala potiſsimum contingunt extremitatibus tempore frigido, inſenſibilitas quædam, tunc tempera membrum aqua decoctionis liliĳ, aut caulium, aut florū camomillæ, & embroca poſtea uinum decoctionis eorum. Aut contingit liuiditas ſeu obfuſcatio, tunc ſcarificentur benè in aqua calida, ne ſanguis coaguletur in poris uulnerū: & cùm fluxus per ſe quieuerit, epithimacum bolo armeno & aceto aut huiuſmodi. Aut uenit ad nigredinē ſeu uiriditatem, & eſt putredinis ſignum, quam amoue, ut ſupra dictum eſt, ne ſanum corrumpat.

Præ-

Præcautio ab ebrietate in itinere, ac lapsi curatione.

CAPVT XV.

NEmo ferè neſcit quantum ebrietas corpori, animæ, ac ſpiritui, noceat: & tamen tam facile huius uoluptatis hamo capiuntur homines, præſertim qui ad Septentrionem uergunt, ut cum nullius utilitate ac ipſorum damno, nedum ſponte affatim bibant, ſed in gratiam uanam ſociorum, neſcio quorum, ſuperfluè atque ad ebrietatem uſq; bibant, & rebibant. Sed quia de ebrietatis incommodis multi ſcripſerunt, & nos etiam aliquid diximus in libro noſtro de uino, capite tertio, hic non eſt quod multa repetam: uide ſaltem Eccleſiaſtici xxxij. Satis eſt in ſumma hoc, inebriari eſſe facultates, & uſus ſenſuũ amittere, exire de poteſtate rationis, iudicij, mentis, planè ex homine fieri pecus, uel ſaxum. Conceditur quidem

hila-

hilaritas his qui indigent ea: ſed cùm lubricus ſit gradus ab hilaritate ad ebrietatē, imò hilaritas ſit ianua ebrietatis, cauendum eſt ne dum uelimus eſſe hilares ex uino (cùm ſatis ſit ex bona cōſcientia, & puro corde hilaritas) ex intemperantia fiamus deteriores quàm belluæ, quæ hac in re modeſtiores ſunt. His tamen qui facilè nec data opera inebriantur, remedia præſeruantia non denegemus. Pulmones igitur ouinos qui antea ederit, non facilè à uino tentabitur. Sunt qui elixos, ſunt qui aſſatos magis probent: qui ſi etiam crudi uorarentur, idem præſtarent. Idem præſtat, iam cognita antipathia, ſuccus cauliū præſumptus, imò caules etiam poſt potum quamtumcunq; comeſi, prohibent uini uapores aſcendere ad caput. Ariſtoteles commendat oliuarum oleum præbibere, quod per urinam pellat cito uinū, & uapores aſcendere prohibeat: id quod & poſt ebrietatem ſi

detur prohibebit, uel ſaltem uomitũ concitabit. Columella laudat abſcintium præſumpſiſſe ante certamen poculare. aliĳ ſeptem amigdalas amaras: conferunt, & dulcia in fine ſeu poſt potum, quod uaporẽt minimè. Commendatur Auicennæ ſyrupus ex ſucco alborum caulium, ſucco granatorum ana unc. duab. aceti unc. una buliant, & fiat ſyrupus, ex quo uncia ieiuno ſumatur. Plura docuimus prædicto lib. de uino capite quinto, quæ uiatori non ita præſtò ſunt. Si quis uerò iam ebrietatem incurrerit, remedium eſt ut plenitudinem ſequatur euacuatio, presertim per uomitum, ſumpto pauco oleo in aqua tepida: aut ſumatur decoctum raphani addita uncia oximelitis. Poſt dormiat diu, uel ſponte, uel remediĳs ſupra cap. quinto dictis. Cibus poſtea paucus ſit, & ex lente, uel lactucis, aut caulibus nõ plenè coctis: uel gelatina ex pedibus porci, uel ut poterit. Ante ſomnum inuoluantur

uantur teſtes linteolo in aceto calido madefacto, mammæ uerò in muliere. Amethyſtus lapis ex albo puniceus, ſuperligatus nudo uentriculo, fertur ebrietati, ne fiat, reſiſtere. Capitis dolor inde ſequutus oleo curatur camęmalino calido: & ut capite octauo dictum eſt.

Pediculi à corpore uel ueſtimentis ut tollendi, & defenſio à pulicibus, &c.

CAPVT XVI.

NOn infrequens eſt uiatoribus in longiori itinere, ac præſertim pauperibus, ut à pediculis infeſtentur: qui uel ex ſubcutaneo putridoq; uapore fiunt, & excrementi ultimi corruptione, uel indusij & ueſtimẽtorum immundicie, cùm mutari ac lauari nõ datur: id quod uerecundiã & neglectum in hoſpitijs parit. nonnunquam etiã ex alijs ſerpunt, & tædiũ ac dedecus adferũt. Habetur in officinis

pharmacopœorũ, ſaltem Germaniæ ſemper uili precio unguentum, ut ſæpius uidi ruſticos ementes, quod eos interficit & pellit. Sed & iſto uel alio tolli poſſunt: Recipe ſtaphis agriæ unc. unam, ſalis nitri, ſandaracæ ana unc. dimid. terantur ſingula, & cum unc. duabus aceti ſcyllitici, & oleo laurino, uel (ne fœteat) camęmalino q.s. fiat linimentum, quo ungatur ubi & quando oportet. Vel hoc fortius fiat. Recipe ſtaphiſagriæ, hellebori albi, ſalis petræ uel nitri q.s. buliant in oleo, & illine. Item argentum uiuum extinctum cum oleo roſaceo. Vel auripigmentum aut lithargirium in ueteri oleo bulitum cum tantillo aceti. Serapio ſequens unguentũ in primis laudat: Recipe aluminis iameni, ſtaphis agriæ ana unc. unam, aloës, ſalis, ana unc. dimid. terantur & conficiantur cum aceto ſcyllitico. Confert & lauare induſia cum aqua ſalita uel marina, uel in aqua bulierint lauri baccæ

tritæ,

tritę,uel tamariſcus,uel alumen,& ita extracta ab ea aqua ut ſiccentur per-mittere. Inſpergũtur & commode in-ter induſia iam lota & ſicca flores la-uendulæ. Vuarignana docet ut alliũ ſylueſtre,uel potius ſcordium in aqua buliat,quæ pota, pẽdiculos â toto cor pore pellit,eos abigit illitu allium ſyl ueſtre,Ruel.

Pediculos item & lendes perimit, ſi partes inungantur cedria, uel hede-rę lachryma: Dioſcor.hydrargyrium alligatum,Valeſcus. Nuclei Staphis agriæ triti phtiriaſi caput, & totũ cor-pus liberant,Plin.

Pulices arcet pſyllium ſiue coniza, Dioſc.Lupi pellis ſubſtrata. Cimices interimũt folia filicis appoſita, Ruel. Scolopẽdria ſuffitu,Hermolaus. Vn guentum Clementini lectulo illitum. Si rutæ uirenti ramo aquam per do-mum ſparſeris, nulli cimices accedẽt: aut ſi qui fuerint abigentur, Merula.

Culices galbano accẽſo fugantur,

ſuffitu cupreſsi, melanthij, malicorij, lupinorum, Plin. Si quis canabis humidæ ramulos penes ſe dormiturus appoſuerit, à culicibus non tangetur, imò nec à cimicibus. Merula.

Muſcas necat Lyſimachia, Dioſc. decoctum foliorum ebuli, Ruel. arcet ſuffitus ex ungula ſiniſtra muli. Alb. Aſa fœtida in annulo geſtata eas à manibus fugat.

Scorpionibus aduerſatur polemoniæ radix, uel tantum alligata, Ruel. Vt ſcorpius non accedat ad iacentes, auellanam lectulorum pedibus alliga, Plutarch. Serpentes nō recipiunt filicis folia. Ideò ſubſterni ſuſpectis locis utile eſt. Ab his nō percutitur, qui præſumpſerit allium, uel qui habent anchuſam alterā, aut echium: Ruel. Vel qui medulla cerui illinuntur, Dioſc. Litrium comeſtum donec concoctum fuerit, hominem à ſerpentibus ſeruat immunem.

Apes non pungunt perunctū aſpa

rago

rago cum oleo, nec maluam secum habentem: uel potius eius succo illitum, Macer. idem præstat & contra uespas syluestris maluę succus, si pungantur partes, Ruel.

Si uerò in supercilijs aut in barba, uel alibi molestent quidam lati pediculi, quas piatolas uocant Itali, Germani filtzleüs / buliat ouum ut durũ sit, & inde albumen exime, & superpone loco ubi hærent pediculi tales, & à cute exibunt, facileq́ colligentur. Vel mollem linteolum lineum pone inter cutim & albumen oui, & intrabunt linteolum, ut docet Arnaldus libro primo sui breu. cap. decimonono. Vel expediens erit, ut pediculorũ locus fricetur eo instrumento, quo aurifabri utuntur ad extergendum inaurandas, uel inauratas res: Gossipium seu bombax intinctus in terebinthina in sinu portatus, necat eos. Pediculos capitis conficit & demolitur lupinorum decoctio, caput frequenter lauan

do. Contra lendes ualet nitrum cum axungia ueteri & aceto. Pulices prohibet aqua uel decoctum rutæ. Virgulam sambuci decortica, & inunge cū hirci pinguedine, & pone in cubiculo ubi uis, & adhærebunt uirgulæ. Vel gossipium candidum per lectū sparge. Pediculos palpebrarum & ciliorū curāt cum melle aut uino sandaraca, & uua taminia iunctæ. Cimicibus obstabis, lectulo subducto, ut lectus pauimento incumbat, pulicibus ut sit pensilis. Muscas, culices, cimices, pulices, pediculos, ranas, serpētes, aqua, igne, cinere, mundicieq́ pelle.

Facies & reliqua ut à solis ustione seruanda, & à uentis & nocumentis calidi aëris cauendum.

CAPVT XVII.

QVi raræ sunt texturæ, ac tenerioris cutis, obnoxij magis sunt aëris nocumentis: ne ergo sol noceat,

noceat, docet Aëtius tale remedium: ut in uase æneo cum sesquimensura seu libris quinq; aquæ buliat libra lupinorum, qui prius tamen per triduũ in eadem aqua iacuerint & remolliti sint, & cum bene cocti erunt, fortiter exprimantur, & decoctum illud rursus buliat ferè ad spissitudinem, & in uitro seruetur ad necessitatem cùm sol ardet, ut facies aut collum eo inungatur. Ad idem facit omphacinum oleum, in quo portiuncula mastiches liquata sit. medulla ceruina aliqui utuntur. Smegma ad eos qui sunt usti à sole: probatum ex myrepso. Similaginis succum sine ut subsidat, affundeq; illi aquam, & accipe subsidentiæ unc. quatuor, cõmisce cum oui albo quantum satis esse uidebitur, & reduc ad mellis crassitudinẽ, illine uesperi: mane autem absterge aqua tepida. Ephelis est aspredo & nigricies in facie ex solis ardore prognata: hanc abigit lotio ex aqua albuminum ouorum stil-

lætitia. Aqua florum fabarum, aqua florum nymphææ, florum liliorum alborum, seminum melonum, radicum iridis, draguntеæ, sigilli Salomonis. Aqua ex fragis cum radice alborum liliorum extillatis. Vel, Recipe aquæ liliorum alborum, aquæ Plantaginis et florum sambuci ana ℥. i. aquæ uitæ ℥ semis, misce & ablue. Ad idē pollet unguentum citrinū Nicolai. Si uentus labia sciderit, inunge illa cum adipe anseris, uel bouis medulla: aut misce ceruinū sepum cum semperuiuæ seu aizoi succo & terebinthina. Vel expeditius & mundius, pone parum masti ches in uino tepido per noctem & mane cum illo unge. Aliqui minus abhorrentes à sordidis rebus, aurium sordiciem labris illinunt: tela etiam araneæ supposita confert. Ad labiorum fissuras inquit Paulus, amurca in ære cocta ualet illita, & sanat: aut adeps anserinus cum melle & terebinthina æqualiter: aut foliorum rosarum farina

cum

cum œsipo & rosaceo: uel cum oleo seminis lini solo unge. Est etiam labiorum fissorum cura mirabilis, si oui internam pelliculam fissuris labiorũ agglutines; aut quod membranæ instar circa palmularum ossa hæret. Profundiores uerò in labijs fissuras adipe caprino uel anserino curato. Vt color faciei seruetur, unge albumine oui: si uis, admisce amilum, aut cum aqua gummi, aut cera. Paulus Aegineta sic: Qui æstu solis noxã contraxerunt, his, locis auræ expositis decumbendũ est. Vultum præterea, manus, crura, gelidis undis irrigare. Sitim potu frigidæ pro consuetudinis ratione sedare expedit: hancq; non confertim, sed paulatim facere: alimenti item parum, facile in partes digestibile, liquidum potius quam solidum assumere confert. hæc ille. Liniantur pectora, & facies ex mucagine psyllij, aut tragacanthi, uel succo portulacæ cum albumine oui conquassato & co-

lato. Vtantur (ut aëri calido resista-tur) rebus infrigidantibus & calorem alterantibus, de quibus ex parte dictũ est capite quarto: ut syrupo de fructi-bus, & aqua seu succo hordei antequã iter arripiant. Capiat ante inceptionẽ uiæ omni mane offam in uino grana-torum aut citoniorum. Item si læditur à calore, lauet pedes aqua frigida: & si tunc aut aliàs sitit, traijciat paucam a-quam frigidam. Vtatur bonis cibis, facilis coctionis & boni succi.

Peculiarium quorundam morborum, & acci-dentium equorum curatio.

CAPVT XVIII.

ET si mulomedicorum sit & uete-rinariorũ scribere aut docere pro equis remedia: cùm tamen uide-rim antiquos Imperatorum medicos non dedignatos esse etiam irrationa-bilibus animantibus quæ homini in-seruiunt succurrere, uolui et ego non-

nihil

nihil hic ex magis necessarijs docere: donec, Deo fauente, integrum & utilissimum probatorum remediorum librum curandis domesticis animalibus edam. Primò igitur si equus uentris beneficium habere non posset, iube ut puer aliquis uel iuuenis, qui nō admodum crassas habeat manus, inungat bene manum oleo oliuarū maturo & bono, & per sedem seu culum (ut legistarum utar uocabulo) imponatur, & aridum stercus, quotquot inuenerit, extrahat, iterum manum ungendo & extrahendo quoad aliquid inuenit, & curabitur. Si autem potius per os purgare uelis, da illi oleum tale ad unc. quatuor uel sex, aut plus cum aqua simplici mixtum, & euacuabitur fortiter & bene, ac si clystere impo suisses. Si equus edendi appetitum amisisset, frica illi os & linguam cum sale, pòst ablue bono uino, & paulatim seu parum singula uice da illi fœnū, & parum auenæ, uel zeæ seu speltæ:

& hoc modo melius edet. Vt pedem seu ungulam habeat duram: Recipe lib. unam mellis et lib. tres aquæ, & simul buliant ad tertiæ partis consumptionem, & eo sæpius pedẽ inunges, citò fiet durissimus. Si mingere non posset: Recipe oua sex recentia, & album en euacua, atque oleo oliuarum imple, & per guttur proijce, stetq; capite eleuato, minget. Sed si adhuc non mingat, hoc solo cogetur: tere abscintium bene, & bulias cum aceto forti, & eo unge eius uirgam uel priapum Idem faciunt alleũ & piper simul trita, & membro apposita: nam irritant uim expulsiuam. Si equus obstinatus esset (Itali restiuum uocant) & nollet progredi: habeas duas tenaculas, & illorum pellem ab utroq; latere apprehende, & tenaculas liga benè: post aliquis retrò transuersum coxas uerberet fortiter uirga uiridi, uel alia, & pre molestia tenacularum ibit. Si equus clauo in pede à fabro ferrario (ut sæpe

(fit

fit)lęsus esset(clauatum uocant,reperto & aperto uulnere,ut fluat si quid intus est,ablue aceto & sale, post galbanum intus pone,uel saccharũ liquefactum, aut (ut docet Fuchsius) uerbasci fœminæ foliũ probè inter lapides tusum, & apposita solea ferrea, iter tuum tutò prosequere. Si algore correptus sit, madefac peciam lineam in oleo laurino,& freno inuolue. Si equus sit morosus dum soleæ apponi debẽt,cordulam fortissimã unge melle,& liga fortiter sub genu, & præ dolore quiescet. Lupi dentes equo adalligati eius arcent lassitudinem.

Cautelæ quædam in itinere atque hospitijs habendæ: deq; curru seu rheda.

CAPVT XIX.

REm mihi difficilem aggredior, & quàm potius pręstare posset et deberet senex aliquis mercator, uel qui aliàs, tãquam alter Vlysses, homi-

num mores & multorum urbes uidiſſet: Nam etſi uſq; ad quadrageſimum quintum ætatis meæ annum quo hic ſcribo, plus fortaſſe quàm uelim peregrinatus ſim, pedes, eques, naui, curru: ſolus, cum ſocijs, per Italiam, Rhetiam, Germaniã, Burgundiã, Sabaudiam: parum tamẽ eſt hoc, ſi ex mei ſolius experientia ſcribere uelim. Cùm enim iam diu dies mali ſint, id eſt, tales, ut in eis homines mala omnifariã, tum ſua corrupta natura, tum cõmuni & ſpirituali inimico cacodæmone inſtigante, perpetrẽt: quis tam cautus aut catus eſt, ut cautiones non dicam omnes, aut technas, ſed ne mediocrẽ quidem earum partẽ ſcribere poſsit? Optarim quidem libros iam diu paratos à clariſsimo uiro Hieronymo Cardano de technis calidis et frigidis, & alia eius quæ in hunc uſum habet, in lucem perueniſſe, aut ſaltem uidiſſe. Is enim ut infinitæ eſt lectionis & obſeruationis homo, ita naturali aſtu

tia

tia etiam in mundi agibilibus (ut uo-
cant) non parum pollet. Sed lectores
tamen ex eius hactenus editis libris,
præsertim de rerum uarietate, nõ pau
ca elicient. Atq; ut tandem incipiam,
maiorem hac nescio cautelam, quàm
ut iter acturus ad aliquod negotium
peragendum (nam de ociosis & uanis
hominibus, uel de apertè malis nihil
dico) ita coram Deo cordium scruta-
tore agat bona conscientia, & iuxta
Dei uerbum ac mandatum, ut profe-
ctionem illam Deus benedicere pos-
sit: benedictio enim Domini ipsa dita-
bit, inquit Solomon: tutus autem u-
biq; est, etiã solus, cui Deus adest. Co-
mitatur autem Deus fideles eum ti-
mentes, & rectè nomen eius inuocan-
tes, ac sperantes: quiq; erga proximũ
tales se gerunt, ut Deum per Christũ
æternum eius filium & dominum no
strum erga seipsos agere optãt. Deus
enim charitas est, & qui manet in cha-
ritate seu dilectione proximi (non uer
bo

bo & lingua, sed opere & ueritate) in Deo manet, & Deus in eo. Scriptum autem est prouerbiorũ uigesimo: A Domino diriguntur gressus uiri: quis autem hominũ intelligere potest uiã suam? Et Ieremiæ decimo: Scio Domine quia non est hominis uia eius, nec uiri est ut ambulet, & dirigat gressus suos. Ad hæc autẽ oportet non stolidos esse, sed prudentes sicut serpentes, & simplices sicut columbæ. Nam, ut ad particularia deueniam, qui aurum & argentum in uia uel hospitijs ostentat, is uelu[illegible] fures et latrones inuitat. Prona enim ad malũ hominis, præsertim impij, natura, facilè lucri qualiscunque spe accenditur: Et prouerbio fertur in Italia, furandi facilitatem facere hominem furem: Et nõ esse facile fidendum, ni uelis decipi. Sũt enim nonnulli, et nimium ubiq; locorum multi, homines, Dei prorsus timore ac cognitione carentes, nimirũ priuati pabulo Euangelij uel doctri-

na Christiana : uel ex reproborum et Cainorum Iudarumq́ numero : qui nihil aliud ferè cogitant aut obseruāt, quàm, non ut in sudore uultus sui, sed in alienorū rapina, uel occulta uel aperta, uiuant. Atque ita uiatoribus et peregrinis uias obsident, hospitiaq́ hac de causa frequentant. Et cum ut plurimum omniū egeni sint, opes et pecuniam uestitu aut falsa pecunia ostentāt. Sciscitantur, rogant quo tendas? unde uenias? et quid nō? Sed cauti et cordati uiatores facilè hos agnoscunt, et uitant, aut deludunt : simplices uerò et inexperti non raro (nisi hospes admodū uigil et probus sit) illaqueatur. Sicut igitur, *Cantabit uacuus coram latrone uiator.* ita sua benè abscondere, ac dissimulare in talibus, ac cautè ambulare, tutius est. Narrauit mihi humanissimus et doctus legatus Regius, quē nunc nominare nolo, nō deesse tam audaces fures, qui noctu aut in crepusculo dū oppidi aut ciuitatis portā ingrederis ultimus, aut etiā

ſolus, cum bulgis aut hippoperis retro in equi dorſo ligatis, eas uelociter clam, abſciſſis corigijs ſeu ligamentis, auferant. Sed quis poſſet omnes furandi modos narrare, uel ſcribere? tu crimine ab uno diſce omnes: præſertim in hac fece ac fine hoc ſeculorum. Eſt aliud ocioſorum hominum & nebulonum genus, qui cum non uideant poſſe ulla uia ex te aliquid conſequi, non deſinunt ſcommatis, ſannis & dicterijs laceſcere, & moleſtare: hos niſi poſsis certò ſuperare & coërcere, admonito loci hoſpite, patienter & placidè pro uirili tolerabis, quoad Dominus Deus uiam euadēdi inueniet: Tria enim argumēta ſunt uitandorū eorum incommodorum, quæ nulla ui ſuperari poſſe ſperamus: dilatio, ſolertia, & fuga. Verum non omnibus omnia hæc conueniunt, nec ex æquo. in uniuerſum ſapientia plerunq; atq; philoſophiæ ſtudium, à magnis calamitatibus nos uindicat. Illud uerò diligenter

ligenter obseruare debet uir prudens, ut cum inter duo mala positus sit, semper id esse uitandũ, quod si acciderit, reparari nequeat. Memini ante annos sedecim cùm Mediolani publico in quodam diuersorio pernoctarem (nomen aut insigne nunc non succurrit, sed si illic essem, inuenirem,) atq; aliquot illic (ut ferè semper sunt in ea ampla ciuitate, lusores & miri truffatores) essent ex illa hominum fece, qui tamen sibi aliquid esse uidebantur, quòd domestici urbis forent, cum hospes mihi lectum indicasset satis benè stratum, in aula uel cubiculo ubi quatuor aut quinq; alij erant lecti non incommodè parati, aliquis illorum furciferorum sciens quis mihi lectus esset asignatus, clamq; cubiculũ intrans, (nam ferè semper patent) & lodice cũ liteamine superiore detracta, uitri frusta satis magna & tenuia per lectum disposuit à summo ad imũ inter duo liteamina, putans me sine lumine in

cautumq́ intraturum lectum, ac uulneratum iri debere, ac ita se habiturū occasionem cum socijs ridendi. Sed cum more meo prius lumine lectum, antequam decumbam, collustrem, facile scelus inueni, ac hospiti (licet frustra) indicaui: nemo enim fateri uoluit se fuisse. Certò uerò scio me ne per somnium quidem illorū quenquam læsisse: nisi lædere sit, non ludere aut perpotare cum talibus. Anno 1550. mense Maio in ualle Camunica agri Brixiani, cum sub horam cœnę in hospitium, pluuia onustus et equo fesso uenissem, ubi plures erant hospiti inseruientes semifamuli, adolescentes: cœnatus sum satis, pro loco, lautè: & cum sitirem, nō peperci uino optimo & potenti, sed citra omnem ebrietatem: Cumq́ eo uesperi cum quodam equos uenales ex Germania puto, uel ex foro Varronis uulgò Varesio, deducente mercatore, equum meū paruum cum magno & iuuene permutassem,

ſem, additis aliquot coronatis, crume nam, ubi non minus, coronatis quinquaginta erāt, liberè, ut in loco de quo mali quidquam non ſuſpicabar, euagino, & coronatos illi numero. Parũ poſt itur dormitum. Datur mihi proprius lectus, famulus hoſpitis exuit caligas, ſuppono ceruicali ac capiti, eo tamen uidente, peram: dormio in utranque aurem, ut aiunt, & profundè, præter morem feſſus. Cùm in aurora ſurgendum eſt, quęro crumenam, nõ inuenio; hoſpitem clamito, enſemque arripio, meque eo nudo, in porta ſiſto, minitor me non permiſſurum quenquam egredi, niſi quod meum erat inueniam: erant ibi aduenæ aliqui. Interea hoſpes è lecto ſurgit, & adueniens admonet me ut rurſus quærã crumenam in lecto: accedo, inuenio poſitam in medio.

Sed longũ eſſet multos caſus perceſere. Hoc ſatius eſt mente tenere, ut quod ſecretũ eſſe uolùmus, ne cui

quam dicamus, aut ostẽdamus. Cùm in hospitio interrogaris ab aliquo quẽ haud bene noris, quo, uel qua pergas, aut quando, ancipiti responso illum fallere non inconuenit. Cum uulpe enim uulpinari in hunc decet modum, Cretesq́ꝫ fas est mentiendo fallere. In Germania ferè nihil tale mihi accidit, præsertim in ciuitatibus & oppidis. Sed miserum est in pagis rusticis, aut ubi unicum est hospitium pernoctare: nam non solum tota nocte senties ebrios rusticos aut aurigas, sed uix unquã lectus datur purus. Si pedes peregrinaris, eò peius tractaris, nisi hospiti sis notus, aut strenam numariam ancillæ aut famulo promittas ac dones. Si te hospes quicunqꝫ uideat malè uestitum, aut immundo indusio, uel habitu militis Hispani peditis, uix boni aliquid obtines. Sed hæc uariantur pro regionum & hominũ moribus & religione. Consultum est ubiqꝫ locorum se hominibus pro tempore,

pore, ſine peccato tamen, accommo-
dare. Interdum facetum ſe præſtare,
aliàs grauem, cordatum, & audacem.
Ne unquam libro careas aliquo ho-
neſto, qui tibi congerronis loco ſit dũ
uacat. Per Rheticas alpes peregrinari
nõ ſolum arduum, ſed ob rerum mul-
tarum penuriam interdum ualde in-
commodum. Aliquando panem non
inueni, interdũ nihil fœni aut palearũ
pro equo.

Quæ uerò iucundum iter reddere
poſſunt (ait Cardanus) lecticę hyeme,
eſſedum æſtate præferes. Eſſedo adeò
commodè ferebãtur Auguſti, ut alea
interim luderent. Conſtat eſſedũ dua-
bus rotis maximis: ob id minimũ con
cutit: quaternæ enim cum maius ſpa-
tium comprehendant, quia ſecundũ
longitudinem geminantur, fit ut cur-
rus pendeat, repenteq́ꝫ diſſiliat. Gemi
næ autem paruæ, neque uehere pon-
dus poſſent, nec uelociter, & incom-
modius. Lectica uerò à mulis mollius

fertur conclusa undiq; hyeme, uitreis fenestris & thymiamate fota, ut liceat sine noxa etiam uoluptates capere.

Si super iuga mōtium ac super glaciem ambulare cogimur, ubi non de casu solum, sed de præcipitio agitur, leuis res cum industria nos tutos reddet: Calceis enim subligantur chalybeę cuspides ferreis laminis iunctæ ac continuæ, quæ quadrilaterem formã referunt, ut ubique iam fere uenales extant. Verum absque artificio tali sufficiet plerũq; summis pedibus ambulare. Licet enim calceo uestiantur digiti, plurimum tamen iuuant contorquendo se, ut corpus in cōtrariam partem eius in quam labitur, inclinet: hærentq; magis solo, non tantum ob id quod cum plures sint, multorũ instar pedũ sint: sed magis quòd dũ corpus uniuersum eis solis innititur, fit ut exigua pars maiore pondere pressa firmius adhæreat. Pars etiam pedis reliqua cum libera maneat, auxilio est

partilaboranti. Vt enim Aristoteles dicebat, quod mouetur, semper in animalibus alicui stabili inniti solet, denique homo studiosius iter agit, plerique ob incuriam cadunt.

Aliud in simili genere contingit, ut per scalas ubi quandoq; fracti sunt lapidei gradus, & per montes eamus ubi multi periclitantur: cadunt facillimè, ac frequenter descendendo, ascendendo homines minime. Equi pari ferme periculo in utroque uersantur. Huius primùm causam quęrere oportet: cùm homo descendit, nititur in inferius: si labatur, pōdus corporis cum nixu iungitur: ideoq; homo maximo impetu, præceps agitur in inferna. At ascendendo, cum nixus sit ad superiora, etiam si labatur, corporis pondus à nixu & uiribus continetur, atq; ideo non facile ruit. Equi tamen quoniam poplites nō adeo flectere possūt, ascēdendo longe magis fatigantur quàm descendēdo: ideoq; lassi, & facilius la-

buntur, & lapsi maiore cũ impetu ruunt. Descendendo autem magis obnituntur contra pondus, quod quatuor habeant crura, ideò facilius homine labuntur dum ascendunt: rarius uerò illo dum descendunt. Est etiam alia causa huius homini peculiaris, scilicet timor, & imaginatio quæ interdum facit casum: nam descendentes coguntur altitudinem uidere, non ascendentes. Adeò uerò hoc quibusdam perdifficile est, ut præeligant quandoq; retrocedere, oculorũ usum posthabentes, ut timore careant. Boues tutius equis per montes incedunt, quod pede sint latiore, & ungula humiliore atq; diuisa, & lentius eant: sicut bos pedẽ (ut B. etiam Hieronymus testatur) posteriorem non prius eleuet, quàm priorem fixerit. Sed si homines suis pedibus innitantur, decet illos dũ descendunt summa uti diligentia, nixu ad superiora, uel etiam auxilio, quod multi facere solent, retrahentes.

Si celeriter fuga eripere te uelis, aut fugientē sequi his potissimum septē præceptis res hęc optimè absoluetur. Eligas primum equum leuem laboribusq́ assuetum, & super omnia mitem & tractabilem. Deinde singulis pedibus, loco octo clauorum, quatuordecim affigantur, ne per mōtes quibus atteri solent claui euntibus, aut per tenacius lutum, excitāt soleæ. Ipsi uerò cursores secum deferant carnes pauonum (quæ coctę seu assatæ in ueru, etiam per mensem seruantur) aut ceruorum modicè salitas siccatasq́ ac tritas, proprij usus causa: panem quoque aridum, seu nauticum, nō solum sibi, sed equo utilem: machinam quoque igneam, quæ rota soleat exonerari, multiplicemq́, ut commodum usus postulauerit: cingulum quoque coriaceum quo præsertim Itali utuntur ad natandum, si contingat non uadosum flumen transire, demum norit optime iter.

Quod si casus obijciat iter non cognitum, hac ratione tibi agendum erit: cùm uiæ ducem nactus non fueris, locum ex quo discedis pro centro statue, & circulo descripto, aut mente cõcepto, constitue loci ad quem tendis, situm, & meridiei lineam, quam ex solis ortu occasuq; uenaberis. Etenim intercedẽte errore quatuor aut quinq; partium, nihil penè oberit. Quod si pro his omnibus tabellã regionis depictam habeas, non parum proderit: Ergo ubi iter die agas, oculo locũ solis obserua, & diei horam mente aut horologio conijce, iterq;, illius ratione habita, ad locum diriges: memor quod meridiem respicienti, ortus est à læua, occasus à dextra: orientem uerò, meridies à dextra, septentrio à sinistra: atque ita de alijs contrario ordine. Nocte lunam aut stellam cognitã aut polum ducẽ habebis. Hæc ratio, ut pleraq; alia, usu & consuetudine facilis redditur, ac prompta. Horologi-

um

um uerò ob pixidem, etiam præter horarum cognitionem, commodum nō leue adfert. Sed si de uia declinare cogaris, per æquidistantē procedes: neque enim plus admittes erroris, quàm sponte ab initio feceris: quoniam eundem seruabis angulum. Quòd si angulum mutare cogaris, dum in uiam redeundum erit, duplicato angulo in aduersam partem ęqualiq; itinere absoluto, in rectā uiam redibis. Demonstrationem & figuram huius rei (si nō satis capis) uidere potes apud Cardanum de rerum uarietate, libro decimotertio, capite sexagesimo tertio. Altera cautio est, ut in ignotis itineribus uiam tritiorem sequaris: præter enim quod securior sit, facilius hospiti ac uiatori occurres, à quorum altero sciscitari de itinere poteris, maximè si linguæ non ignarus sis: ab altero iuuari potes, periculumq; effugere. Tertia cautio est, ut animaduertas, si uia in fluminis ripa

ſit, aut montis radice: tutius eſt flumẽ, aut montẽ ſequi: tritior enim hoc ipſo eſt, quæ ſecum flumen ducit comitem aut montis radicem: urbes enim, pagi, atque hoſpitia ſolent iuxta hæc ædificari, ut etiam apud Rhenum in Germania. Sunt qui etiam equorum ueſtigia obſeruent, quod non improbo: in tam facili enim periclitandi uia, quæcunq; animaduerſio utilis eſſe poteſt. Et cum mortalium caſus ac uita minimis ſemper à rebus pendeant, in itinere hoc adeò manifeſtum, ut nihil magis: nam ubi parum à uia deflexeris, aut ſub dio pernoctandum, aut in latrones fortaſſe incidendum.

Vbi claui defectu ferrum ab equi pede exciderit, claudicat equus, iter pedibus agendum: aut igitur molliter eundum, deſerendiq; comites, per noctemq; incognitaq; loca ſolus ibis, aut citato itinere contrahenda laſsitudo, ęſtusq; ac febris exinde: unde nõnunquã etiã mors ſequitur. Si diſſutæ

ſint

ſint ocreę, admittitur aqua: inde in hoſpitio commorandum: pecuniæ abſumuntur: ut non ſit numerus incõmodorum quæ iter agentes ſequuntur, ſi nõ omnino aut diligentiſsimi, aut potentiſsimi fuerint.

Vbi lapidoſa & lutoſa ſit uia, nihil melius ſi pedes ambulandũ ſit ligneis calceis: quorum uſus eſt in Gallia: nõ enim facile humectantur, & humidi facile ſiccantur. Sed quia pedes duritie lædunt, nec facile accommodantur, ſtupa implẽtur. At ſi per ſaxa eundum ſit, Turcarum more ſoleæ ferreę tenues ſupponantur: quod etiam militibus ſalutare conſilium eſt ad uitandum ferreos tribulos, qui ab hoſtibus nonnunquam ſpargi ſolent, ut capite quarto libri ſecũdi dicemus. At ſi per ſiccum breue ſit iter, crepidæ utiles erunt, quoniã pedes excalfaciunt. Ob id in domo manẽtes his utimur, quoniam pedes ſiccos reddant & calefaciant. Ocreæ, cothurni, ac ſocci, equitan

tibus conueniunt, pedes iter agenti-
bus haud utiles; nam ſeu rima aquam
admiſerint, ſeu (ut ſolet) celeri ac diu-
turna ambulatione maduerint pedes,
nō niſi detractis licet illos ſiccare; prę-
terea detracti refrigerato crure noxā
afferunt, nec tam facile ut uolumus,
detrahuntur.

Ad hæc non ſunt itinera illa tuta
ab incurſionibus uel latronum uel be
ſtiarum, quibus per ſolitudines eun-
dum eſt, uel aliàs loca non admodum
habitata. Quare cōſueuerunt talium
regionum populi cateruatim profici-
ſci, ſi quò longius eundum eſt: quo
coniuncti tueri ſe cōtra latronum uel
ferarum incurſus queant. Qui enim
ſoli ſunt, multis ſunt periculis expoſi-
ti. Eſt igitur inditū nobis à Deo, quem
tentare non debemus, ut homines ho
minum ſocietatem amemus. Vnde il
le dixit, hominem eſſe animal ciuile,
ac ſocietatis ſtudioſum. Hinc eſt
quod coniunctim pagos, uillas, ac ci-
uitates

uitates inhabitamus, & legibus uti-
mur, quibus societas ista indiuulsa,
et cum honestate cõseruari posit. Ha
ctenus nõ est illicitum (ut inquit Mu-
sculus in Genesim cap. 42. sanctis ho-
minibus cũ illis uel habitãdo, uel pro
ficiscendo coniungi, qui diuersæ sunt
religionis & fidei, si fieri nequit ut cũ
pietatis consortibus coniungantur,
modo pietati suæ nihil hac cõiunctio-
ne incõmodent. Nec satis est homini
iusto sic pro sua necessitate coniungi
hominibus, ut rebus suis de securitate
prospiciat: sed & illud requiri à se no-
uit, ut quod expectat à socijs pro so-
cietatis ratione, idẽ illis prestet & ipse.
Qui enim defendi uult cõtra uim ma
lorũ, & ope coniunctorũ hominũ uti,
iniquus sit oportet, si uicissim ad de-
fendendũ illos, atq; ita ad seruiendũ
cõmuni securitati pro uiribus paratus
esse detrectauerit. Quare inhumanũ,
iniquum, & à iure consortij humani
prorsus alienum est, quod Anabap-
tistæ, uel Antibaptistæ phanaticum

hominum genus, legibus humanæ societatis, quod ad defendendam publicam tranquillitatem attinet, subesse nolunt: nec arma ulla ratione in itinere ferre uolunt, tam scilicet spirituales sunt, ut corpus eorum lædi non possit, uel à canibus & lupis, aut uiarum obsessoribus & siccarijs. Non pauci alia ex parte adeò superstitiosi sunt, & puræ christianæ religionis ignari, ut iter aggressuri aut equum conscensuri tutos se putẽt, cum semel aut ter cruce se signarint: aut mortuo uel picto (proh nefas) Sancto, orationem Dominicã recitarint: nõ dissimiles Ethnicis, de quibus inter alios, Arnobius libro aduersus gentes quarto, ubi de fictitijs & putatitijs dijs agit, inquit: Ab erroribus uiarum dea Vibilia liberat. Hodie idem ascribitur Magis, quos reges uocant. Cætera similia, ac satis nota, scribere omitto.

Operępręcium me facturũ non dubito, si uiatores secretũ hactenus modum

dum doceam, quo posſint aurum uel argentum tutò ſecum ferre ne agnoſcatur: quem modum à bene docto & experto authore hauſi, qui ante ducētos annos ſcripſit, quemq́ nos propediem in lucem, multorum utilitate dabimus. Is igitur ſic inquit: Docebo te naturaliter & ſine peccato incantare aurum & argentum, ita ut ſi teneatur, minimè cognoſcatur: & ualet ingenium iſtud incantationis naturaliter ad aurum & argentum per totum mundum, ſine timore dominorum & tyrannorum portandū, & ad ſeruandum in toto tempore bellorum & tribulationum, & maxime tempore Antichriſti. Creauit ſublimis Deus aurū ſic incorruptibile, ut ui cuiuſcunque ignis non perdat ſuum eſſe, nec colorem, nec uirtutem: & tamen eſt una res quæ ſtatim conuertit ipſum in terram. Et magiſterium huius ſecreti eſt tale: Aurum bene lima, & accipe crucibulum cum bona quantitate argen

tiuiui, & pone ipsum ad paruum ignẽ sic ut non uaporet, & pone intus limaturam auri, quam moueas miscendo cum argento uiuo, & post modicum tempus totum aurum inuenies infra argentum uiuum conuersum in farinam seu terram; postea ad bonũ ignẽ pone, ut argentum uiuũ recedat: uel destilla eum, & collige, ponendo desu per alembicum; & in crucibulo aurũ inuenies calcinatum, & in terram redactum. Vel si non potes limare, fac tenuissimas laminas quàm subtilius ualebis, & pone eas infra argentũ uiuum calidum, & habebis optatum. Et si uis hoc idem facere de argento, lima ipsum, & misce super lapidem cum argento uiuo & argento uiuo sublimato, & bona quantitate uitrioli Romani, & claude cum luto sapientiæ inter duas testas bene iunctas, & pone inter carbones quasi per unũ diem uel medium uel minus, & ipsum inuenies reductũ in calcem. Has calces por-

ta

ta per mundum publicè, & neminem inuenies (nisi hoc nunc forte detecto) qui argentum & aurum cognoscat. Et si uis calces occultare omnino, misce eas cum pice liquida, uel cera, uel gummi aliquo, uel cum omni re combustibili, & non cognoscetur ab homine huius mundi: sed erũt homines uidentes naturaliter, ut incantati. Et si uis hanc incantationem omnino soluere, pone calcẽ auri in cineritio, (ut aurifabri & chimistæ norunt) & uerũ aurum ut prius inuenies. Idem fac de argento.

FINIS LIBRI PRIMI.

DE REGIMINE ITER AGENTIVM VEL EQVITVM uel peditum, uel naui, uel curru seu rheda, &c. Liber secundus.

Per mare uel alias aquas iter acturi, ut sese præparent. Ex Paulo Aegineta, Victus nauigantium.

CAPVT I.

OMITIBVS QVI primùm nauigantibus contingunt, neque facile, neque utile est resistere: plerunque enim omnibus prodesse solent. Oportet autẽ post uomitum non multa, neq; uulgaria edulia exhibere: sed aut lente uti sicca & cocta, modicum pulegij habente, aut pane macerato in uino aquoso & odorato. Potu uerò utendum est modico, eoq; aut uil-

lo penitus aquoſo, aut aceto mulſo. At lentē coquere oportet, & ubi mollis facta fuerit, probè terere, deinde ſiccare, atque ſic in uaſe fictili componere. Si uerò ad longius tempus uomitus fiant plures, uehementiore cibi ſubtractione utendum eſt, & ipſo potu modico, aut aceto mulſo cum aqua, thymo in ipſo macerato, aut pulegio: aut aqua cum polentæ polline: aut uillo odorato aquoſo ſimiliter cū polline polentæ. Cæterum ad moleſtos in nauibus odores, aut mala cotonea olfacere oportet, aut thymū, aut pulegium. Sed & quam minimum in mare aſpicere oportet, donec ad conſuetudinem perueniat quis conuerſationis in mari. Ad aquas item reſpiciendum eſt, ut neque turbatæ, neq; graueolentes, neq; ſalſæ ſint. hæc ille cum Oribaſio.

Qui mare intraturus eſt, per aliquot dies ante cibum minuat, ac minus ſolito edat, utaturq; cibis ſtomachū ro-

borantibus. Secum ferat cotonea poma, cappares, mala punica, & alia cōtra uomitum facientia, ut bonum dia cotoneon, coriandra præparata, &c. Et prima die qua quis intrauerit, ne aquam aspiciat, neq; caput eleuatū teneat, nec comedat aut bibat, nisi parū quid. Possunt uiatores (nisi chirurgū uel medicum ut moris est secum habeant, qui secum remedia consueta & magis necessaria ferant) ad magis solitos euenire sibi ipsis uel in mari morbos præte..am dictos, remedia parabilia, medici fidi consilio, secum ferre. Sed sobrietas, & lætus animus à multis malis tuebuntur. Solēt medici uel chirurgi mare ascendentes stipendio conducti, suam capsam uarijs parare opportunis remedijs, de quibus alij, ut Ioannes de Vigo, satis scripserunt: ego breuis esse laboro, sine obscuritate.

Vbi mare infestum est ob balenas gregatim conuenientes ad prolifican-

dum

dum, remedium est nauigantibus castoreum dilutũ aqua, & in mari effusum, ut narrat Zieglerus, lib. de regionibus Septentrionalibus. Nam hoc petitus grex balenarum totus repente dissipatur, in profundumq́ fertur.

De his quæ tempestatem arcere dicuntur, & nauigantibus conducere, sunt Lactuca comesta, Plin. Pæonia gestata, Apuleius. Smaragdus & Ceraunєus, lapid. achates & celonitides, Plin. epistritides, Alb. alchion auis, kiran. Qui autem à sydere percussi sunt, si asini lotio conspergantur, homines sanescunt, ut extat libro de paratu facilibus.

Suspecti nautici dies hi sunt, ut Februarij sextus, xij. xv. xvij. xix. xx. Martij primus, vij. xv. xvij. xix. xxv., Aprilis. v. vi. vij. xij. xx. his enim diebus magnas æquoris mutationes suscitari, uel ad tranquillitatem uel ad tempestatem, aiunt nautæ.

Mare Persicum Sole Virginẽ ingrediente, agitatur, pręcipue cum peruenerit ad Sagittarium. Placidum uerò est cum Pisces & Geminos occupauerit. Contra, Indicum sub Virgine & Sagittario tranquillum: sub Piscibus & Geminis innauigabile est, ergo non à Luna. Plura in hoc ferè argumento diximus in libello de temporũ præcognitione &c.

Vnaquęq; nauis leuius admodum marinis, quàm dulcibus fertur aquis, ita naues in mari onera plura quàm in fluuijs citra submersionẽ portare ualent.

Si iter sit per ignota maria, plurimum confert ut dux uiæ una nauis præmittatur: nam si periclitatur, seruantur aliæ: si seruatur, aliæ non periclitantur: qui mos est equitibus flumina transeuntibus. Sed de nauigandi arte, & nauibus construendis &c. uide Cardanum fusè & cautè scribentem libro de rerum uarietate undecimo

mo

mo, capite quinquagesimo quarto.

In Borealibus regionibus quoniã maria congelantur, itinera dirigunt fixis inter niues & glacies palis iuniperi. Hospitia quoq; erigunt tribus aut quatuor palmis à glacie elata, ut ab æstuarijs non dissoluatur glacies, aut à clibanis. Nam adeo durescit glacies, ut duorum digitorũ crassitudine hominem sustineat; trium autem, equitẽ armatum: palmi & dimidij, turmas: quatuor palmorum, integrum exercitum.

De nausea & uomitu similibusq; symptomatis in aquis contingentibus.

CAPVT II.

ETsi in præcedenti capite nonnihil ex Pauli sententia de uomitu dictum sit, hic tamen propriè de hoc erit sermo: Ne igitur in mari uel alijs aquis nauseam patiaris, abscintium & pulegium tere cum uino & aceto, & nares interius frequenter frica,

aut ſaltem odora. Apij torrefactum ſemen bibitum, prohibet nauſeam ne fiat, & factam ſedat. Abſcintium itidē modis omnibus facit. Styptica etiam quæ os uentriculi confortant, & uapores ad cerebrum aſcendere prohibent, ut cotonea uel ex his cōdita, granata, mala maciana, & ſimilia, nauſeam prohibent. Item lentes cum aceto comeſtæ, & in cibis aut embammatis acreſtam ponere, & parum mentæ uel calamenti, uel in eorum carentia, macropiperis. Vel comedere (præſertim aſſuetis) panem fractum in uino maluatico, aut aliquo alio auſtero & odorato uino. Si à uomitu abſtinere non poſsit, uomere non eſt malum; tamen effrenem uomitum & ſuperfluum ſedare oportet, uel cotoneis uel alijs ut ſupra dictum eſt. Dictum eſt de apij ſemine, quod præcipuè nauſeā ſedat ſi torrefactum ſit, & aceto infuſum. Etiam abſcintium bibitum & cataplaſmatū ſedat. Similiter micæ panis uel fru-

frustula assata & lota in aqua frigida & cũ uino comesta, ualent. Vel similiter panis assatus, & cum uino odorato uel aromatico esus.

Sapor pro nauigantibus: Recipe amigdalas, rutam, alliũ, & nuces, tere & dissolue cum aceto forti.

Sapor pro ĳsdẽ, ad carnes & pisces, elixum & assatum: Recipe amigdalas mundatas, parum allĳ mundi, nucem moschatam, caryophillos sex, tere simul, & dissolue cũ aceto & sapa: & da.

Nausea non poterit quenquam uexare marina,
Antea cum uino mistam si sumpserit illam.

In his uersibus remedium ponitur contra nauseam siue uomitum non assuetis transfretantibus accidentem: dicitq; transfretaturum ante nauis ingressum debere aliquot diebus aquã marinã uino suo miscere. Pauper uerò solam marinam bibet, ut nauseam euitet. Huius remedĳ causa est, quia aqua marina salsedine sua & stipticitate claudit orificium uentriculi seu

ſtomachum, & per hoc uomitus im-
peditur. Eſt autem notandum, uiato-
rem in mari non multum conari debe
re, ut à principio uomitũ compeſcat,
ſed continuari permittatur donec uo-
mens fuerit bene purgatus. Hoc enim
à multis ęgritudinibus pręſeruat, imò
etiã curat, aut alleuiat, ut lepram, hy-
dropen, apoplexian, & ſtomachi fri-
giditatem cum humiditate, & eius in-
flationem, ut uult Auicenna tertia pri
mi doc. ſecun. cap. primo.

Si tamen uomitus ita eſſet ſuperflu
us ut debilitaret, reſtringendus eſſet,
ut antea dictum eſt, ut malis granatis
acetoſis & aliјs iam dictis, quibus ſto-
machi orificium confortatum, humo
res inferius depellit, & ſtomachus hu
mores ex maris agitatione ad ſe efflu-
entes, repellit. Et præter iam dicta, u-
niuerſaliter ualet nutritio uiatoris in
mari ex cibis acetoſis os ſtomachi con
fortantibus, & uapores ac fumos ad
caput aſcendere prohibẽtibus, ut ſunt

lentes in aceto coctæ,uel cum ompha cio. In fine prandij uel cœnæ semper stomachum sigillet cum frustulo cotonij, uel diacotoneo, quod facile uel cum saccharo pro ditioribus,uel cum melle pro alijs paratur,&c.uel cum coriandris in aceto rosato præparatis, & saccharo confectis.

Fœtor etiam ex mari, uel ex nauis sentina ledere solet,& spiritus animales ac cerebrum inficere ac corrumpere: pro posse fugiendus est:& æstate rosas rubeas uel earũ folia in umbra siccata odorare, ut santalũ citrinum, caphuram, cotonea, aurantia poma, poma communia odorata, uel pyra, ocymum,& similia. Vel fiant à pharmacopœis poma ambræ uocata seu pastilli,uel similia ex iam dictis & alijs rebus odoriferis, ut pro æstate: Recipe karabę albę,Iadani puri ana drach. duas,rosarum rubearum, styracis kalamitæ, resinæ pini,florum nenupharis citrini ana drach. unã,ambræg ra-

na tria, camphoræ grana quatuor: redigantur redigenda in puluerem, & in mortario calido & pistillo addita rosacea quantum sufficit, fiat pomũ, quod ligetur in sindone rara. de operosis est pastillus qui recipit Ambari ℥.i. Xiloaloes ʒ. iij. moschi ℈.i. caphuræ ℥ xvi. Ambari ad ignem liquato, reliqua puluerata miscentur, postremò caphura additur: præstat cæteris odoratis &c. Hyeme conueniunt magis, Angelicæ radix uel etiam folia, caryophylli, amaracus, rosmarinus, cortex citri aut aurantiorum: uel similiter fiat pomum ex ladano, styrace, garyophyllis, nuce moschata, ligno aloë, uel ex supradictis aliquo alio, & mosco in aqua rosacea uel nanpha uocata dissoluto, & cera alba, in mortario calido secundum artem fiat pomum, studiosis & capitibus debilioribus præsertim, profuturum ualde.

Si febris aliqua oriatur, uel medicus in naui aderit, uel aliquis alius qui

dietam

diætam ſaltem ordinabit: nam multi nunc agunt medicos utcunq;. Et nos ſupra ſatis ad hoc ſcripſimus in capite decimo. Si purgatione quis indigeat, (& ſi uomitus fere ſatis ſit) ſupra inueniet capite primo, libri primi.

Potus in mari ut habeatur, inueniatur, ſerueturq;, & ſimilia.

CAPVT III.

DE mari & aquis tractatum ueteris alicuius philoſophi iam pridem à me paratũ editioni, ſimul cum libro antiquo, ſeu lõgo dialogo de ſubſtantijs phiſicè, habebunt ſtudioſi cũ Deus dederit typographũ cui prælum uacet; uel qui uetera & utilia, non edita, cudere potius uelit, quàm toties (paucis additis uel mutatis) edita, ueluti crambem repetitam, recudere. Ex eo tractatu nihil huc adferam, ſed alia quædam, obſeruatione fideli reperta, quæ ad rem faciant. Maris aquam

aquam grauiorem esse aqua fluminis, non obscurum erit pōderanti parem earum mensuram: hinc etiā fit ut cum crassior sit, maiora sustineat onera, nō solum quia copiosior. Ob id uerò est salsum mare (ait Cardanus) quod assiduus imbriū in ipsum casus iam ab ęterno perseueret. Tria enim ad salsuginem seruandā sufficere uidentur: nempe, solis calor, quo terra uritur, putrescuntq; aquæ: quod non decurrat ut flumina, imbresq; excipiat. Omnis enim imbrifera aqua, quod sole torreatur & mora putrescat, subsalsa est. Adiuuat tamen ad maris salsuginem illius immensa uastitas: in qua uelut & in amplo terræ spacio salis montes non paucos contineri necesse est. Dulces uerò aquę salsis cōtinuantur. Natura ęstum inuenit, ne aquę im motæ putrescerent. Nō solum uerò à Luna mouetur mare, sed ab alijs etiā causis, de quibus hic dicendum non est. Obseruatores enim dicunt, mare Persicum

ſicum Sole Virginem ingrediente, agitari: præcipuè cùm ad Sagittarium peruenerit. Placidum uerò eſſe ac tranquillè quieſcere, quũ Piſces ac Geminos occupauerit. Cõtrà Indicum, ſub Virgine & Sagittario tranquillũ: ſub Piſcibus & Geminis, innauigabile eſſe. Sed & de his in libro noſtro de temporum mutatione perpetua, &c. plura ſcripſimus. Iam de potu promiſſo dicamus.

Aqua marina, ſeu aliàs ſalſa, uentrem mollit: ſæpe tamen bibita, conſtipat, deſiccat, hydropicos & frigidos aut pituitoſos iuuat. Cotonea iniecta auferunt nocumentum aquæ ſalſæ: Vel inijciantur ſorbæ, aut myrti ſemen. Sed cum in mari magna ſæpe oriatur difficultas circa potabilẽ aquã, non ab re eſt ulterius aliquid docere. Aqua ſalſa (alterius in defectu) bibatur cum aceto uel ſyrupo acetoſo, in quam myrti grana ſunt antea proijcienda, & uix quenquam lædet. Sed ut

magis potabilis fiat, formetur uas cereum, & os eius ita obfirmetur, aut circumligetur ut mare non intret per rimam aliquã; quod uerò ingredietur per cereos parietes, id est per latera uasis, fit potabilis aqua: nã quod terestre ac crassum est secernitur ueluti per linguam ceræ: salsedo enim causatur per admixtionẽ sicci terei adusti cum humido aqueo. Quo pacto aqua marina dulcescat, docet Plinius lib. xxx. cap. vi. Sane in maris littore semper aqua dulcis reperitur, & in locis mediterraneis, uel qui maximè umbrosi sunt, ut ait Comes Purliliarum. Sed quia multi (in quorum numero sum & ego) nõ sunt contenti aqua, dicã quomodo cognoscamus num uinũ dum per naues deportatur uerti debeat, aut corrumpi: paruum igitur uas seu barile, ut uocant Itali, eo uino repleatur, & undiq; bene obstruatur, & in mari mersum dimittatur per noctem: nam quocunque modo permutatur hoc, permutabitur

tabitur & ei simile reliquum; & è contra. Si uerò iam corruptionis indiciū demonstretur, sic præuenire poterimus; Si ergo in uase multū contineatur uini, uigesima uini pars extrahatur, uel prout magis aut minus corruptioni uicinum est, & in eodem uase eius extracti uini loco medietas aquæ recentis (medietatem dico extracti uini) imponatur, & sic per triduum dimittatur, deinde in aliud purum uas transferatur, ac sic ad propriā seu pristinam naturam reuerti consueuit.

Si destillentur aquæ salsæ aut corruptę, emendantur prorsus; & ita Auicennæ decoctio intelligenda est, uel saltem per filtrum.

Vinum uerò per mare transuectū ut diu duret, amurcam per linteolum excolatam, & ad dimidias coctam, cū melle Attico uel alio optimo, in dolij fundum infundito antequam uinum infundatur. Hoc enim modo ad plurimum tempus perdurat, Imo si ma-

rinam aquam in uinum coniicias, stabile seruabis, teste Myrepso. Aliqui in aquam proiiciunt aliquam terram nō mali loci, nec fœtidam, & ita sinūt clarescere, & bis uel ter per pannum colant: aut cū aromate aliquo buliunt: uel ut supra dictum est, aceto uel uino modicis miscent.

Castrametandi & terrestris exercitus deducendi breue regimen, & ars medica.

CAPVT IIII.

SI exercitus statio longa futura est, uitāda sunt (imo semper si fieri potest) paludosa loca in castrametando: & exercitus Imperator seu Rex quocūq; in loco castra ponātur, tentorium sibi erigi curabit, illa in parte ubi uenti Boreas uel Zephirus seu Fauonius, uulgo Garbinus, uel potius ubi Eurus flant: Et singulo uesperi aliquo ad suffumigium parato pomulo uel orbiculo aut trocischo ex ambra uel styrace & similibus siccis, madefa-

ctoq; in uino, ponatur ſupra paruas prunas in ſui tentorij medio, uel ubi iacebit. Interdiu amuleta aliqua, uel probatas gemmas ad collum pendat uſq; ad pectus. Cùm uerò ex loco ad locum exercitus transferri debet, ſemper ad unius Italici miliaris diſtantiã aut duorũ, præcedant pedites aliquot ſtrenui & craſsis calceorum ſoleis, aut ferreis calceati, qui tam in uia quàm circa uiam qua eundũ eſt, diſpicient, an ab inimicis iacti uel ſeminati fuerint ferrei tribuli, aut claui, quos colligent. In fontibus item ſcrutabuntur num ſit ibi aliquid nouiter infixũ ut palus uel aliud, & an ſint illic herbæ non radicatæ, ſed mortuę & proiectę, & nunquid innatet inſoliti: hæc prius extrahent quàm de aqua bibant. In ciſternis aut puteis fiat ſcrutinium dictum in fontibus: & inſpiciatur ſi maſſa picea, uel unctuoſa in fundo iaceat, ut extrahatur, & aqua exhauriatur, ne incautos ſequentes fallat. Si uerò

dictum scrutinium usque ad fundum fieri nõ possit, aut nõ uacet tunc subtilissimus & candidissimus lineus pannus bene in aqua illa madefiat, & absque extorsione uel expressione aquæ explicabitur, & cũ corda ligatus pendeat ad solem uel ad aërem: & cum uidebitur exiccatus, complicetur: quod si maculæ cuiuscunque sint coloris appareant, certum est aquam esse malã, & pestiferam: si uerò nullæ appareant maculę, salubris erit. Atque ut exercitus ab epidemico aëre præseruetur, ubiq; extra suarum stationum limites per modum fossæ uel foueæ fiant cauitates, in quibus cadauera & animalium superfluitates & fœtẽtia omnia proijciantur: cumq; semiplenæ fuerint, terra superinducta tegantur.

Ptisana in usum febricitantium, & sitientium paretur in hunc modum: Vna hordei paropsis uel scutella, ponatur in tanta aqua ut hordeũ cooperiatur, in munda olla uitreata uel in lebete

bete ſtanneato, & ſic bulliat uno ferſuore ad lentum ignem; poſtea colabiſtur, & ſimili modo iterum bulietur & colabitur. Deinde tertia uice ponatur in decem ſcutellis aquæ cum duobus manip. graminis effoliati & loti, & tunc totum buliatur ad lentum ignē & clarum, uſque ad conſumptionem fere medietatis: poſtea ab igne depoſnatur, & uſui reſeruetur, ſiue colatū, ſiue non colatum. Cunctis febricitanſtibus cuiuſcunq; fuerint ætatis uel cōſplexionis, dabitur puluis factus ex herbula dicta pane cuculi uel acetoſella, ita ut unum cochlear eius admiſceaſtur ptiſanæ ſupraſcriptæ, & ſic bibeſtur in æſtate frigidum, in hyeme caliſdum: & prædicta ptiſana ſemper utantur in potu cum uinum non bibunt.

Omnes uulnerati utentur puluere poligoni herbæ duplici modo: ſumendo uidelicet in ieiuno cochlear unum cū uino: uel ſi pauper fuerit aut acriter febricitans, cum prædicta aqua:

& item uulnere mundificato super-aspergatur exterius. Si uerò sagitta uel aliter quis toxicatus fuerit, sumat ieiunus cochlear unū ex puluere subscripto cum uino aromatico, uel ptisana hordeacea supradicta: Recipe seminum citri à cortice mundatorū partem unam, scolopendriæ partes tres, fiat puluis. Talibus etiam caules cum oleo cocti dantur in cibo, & folium uulneri superponitur, uel puluis aut folium integrum quercinum. Qui foliorum puluis in multos & mirabiles usus ex tenerioribus suo tempore foliis in umbra siccatis, parari in multa copia debet, & in sacculis coriaceis mundis ligari. Sed ulterior prouisio relinquitur exercitus medico perito, quo nullus, etiam pauper, exercitus carere debet: nisi chariorem pecuniā quam sanitatem stultè habeat.

Egregiè cautum esse Ducem exercitus oportet, subdolumq; erga suos hostes. Nam & aggredi in tempore, insidiando

diando latére, & occasionem præbitã arripere, & aut ui, aut improuiso astu, quæ hostium sunt occupare, occupataq; tueri, bonorum Imperatorũ sunt opera. Sed de arte bellica & stratagematis plura ueteres & recentiores scripsere & edidere. Itaq; finem facio, ne mihi dicatur sutor ultra crepidam.

Variorum itinerum, præsertim terrestrium, descriptio: & miliariorum declaratio.

CAPVT V.

QVia itinera per miliaria distinguuntur, ea uerò iuxta regiones uariantur, operæprecium me facturum puto, si prius ob oculos clarè ac distinctè per tabellã rem mensurariam distribuam. Vt ex hac sequenti uidere licet.

MENSV-

Terræ longitudo eſt ab Occidente in Orientem, latitudo à Septentrione ad Auſtrum. Terræ circuitum ferunt eſſe ſtadiorum 252000. uel quod idē eſt miliariorum Italicorum 31500.

Alia opinio Alphagranij eſt differentia octaua, ut ſit 20428. inter quas duas opiniones differentia eſt 11100. miliariorum.

Terræ diametrus eſt 6500. miliariorum. Secundum alios Mathematicos terræ longitudo eſt ſtadiorū 400000.

Ad cognoſcendam diametrum per circumferentiam multiplica numerū circumferentię per 7. & diuide per 22. & naſcetur diametri numerus. Ad cognoſcendam autem circumferentiam per diametrum, multiplica numerum diametri per 22. & productum diuide per 7. & circumferentia ſeu ambitus proueniet.

Apparet (inquit alicubi Cardanus) ex his quæ noſtris diebus innotuerunt, non terram oceano circumdari, ſed

ſed oceanum eſſe tanquam lacũ quen dam inter terras conſtitutum: altera enim habitabilis noſtra eſt, alia Nortica, Braſilia à meridie, & America à Septentrione. In ipſo autem oceano undique inſulæ numero incredibili, ſed uigeſies milleſimum excedere cõſtat. Itaq; mare lacus eſt terræ totius, non autem terra inſula maris. de terra uerò quo in loco poſita ſit, an ſit mobilis, et cuius ſit figurę, &c. uide cum alios, tum Ariſtot. 2. de cœlo cap. 13.

Itinera igitur diuerſa deſcripturus quę partim ipſe confeci, partim ab alijs facta et ſcripta uenere ad manus meas, omittam ſcribere quæ iam typis cuſa ſunt, tum quia facile haberi poſſunt, tum ne liber maior fiat quàm iter agenti conueniat. Habetur Antonini Imperatoris itinerarium, quod fortaſſe in fine huius erit. Eſt aliud iter Caroli V. Imperatoris Auguſtã ex inferiori Germania ab anno 1545. uſq; ad comitia apud Auguſtã Rheti

cam indicta anni 1547. quousque singu-
lis diebus & ad quot miliaria perrexe-
rit: ab Mamerano Lucenburgo an-
notatum & emendatũ, excusum Au-
gustæ à Philippo Vlhardo, anno mil-
lesimo, quingentesimo, quadragesi-
mo octauo folia tria in octauo. Ha-
bentur itinera pauca carmine scripta
à Georgio Fabricio Chemnicensi, im-
pressa Basileæ ab Oporino, 1551. unà
cum Roma eiusdem. Itinerum nomi-
na sunt hæc: iter Romanum primum,
Iter Neapolitanum, Iter Romanum
secundũ, Iter Patauinum, Iter Chem-
nicense, Iter Argentoratense, Itẽ, Lo-
corum ueteres & recentes appellatio-
nes, liber in octauo, crassitudinis di-
giti. Non dubito alios etiam reperiri
qui itinera scripserint, quos nescio.
Iter ad Sanctum Iacobum uidi carmi-
ne Germanico impressum cũ his quæ
in eo itinere accidunt, uel animaduer
tenda sunt: libellus est trium foliorũ,
qui mihi ob nugas & superstitiones

immixtas non placuit;ideo omisi.

Constantini Cyprioteę itinerarium maris, allegatur à Pontico Virunnio in historia Britannica.

In describendis itineribus his, non ero sollicitus, nec curabo, ponere latina locorum nomina, sed ea quorum usus est hodie, & lingua ijsmet locis propria, ut uiator intelligatur, dum iter petit eundo.

Bernhardus Breitenbachius scripsit itinerarium terræ sanctæ, impressum.

Iter Patauio Romam per miliaria Italica.

Ex Patauio igitur, seu da Padoua ad Angulara miliaria octodecim. Inde à Rouigo miliaria septem. Inde à Arqua de Salto miliaria sex. Inde à la Casa Saluatica miliaria tria. Inde à Oracan miliaria tria. à Francolin miliaria quinque. à Ferrara miliaria quinque. à la Torre de Loselin miliaria quinque, à Sancto Georgio miliaria

duodecim. à Bologna miliaria duodecim: à Pianoro miliaria octo. Logra-no miliaria ſex. Scaricalaſino miliaria quinque. al Caurez miliaria tria. Fio-renzuola miliaria duodecim. Scarpa-ria miliaria decem. al Ponte San Pie-ro mil. duo. Fiorenza mil. duo. San Caſan. mil. octo. Lolmo miliaria quatuor. Barbirino miliaria ſex. Puodi-bonzo mil. ſex. Siena miliaria octo. San Michele da la Scala miliaria ſex. Sarauale miliaria ſex, Buonconuen-to miliaria quatuor. Scancicricho mi-liaria ſeptem. Recorſo miliaria decẽ. à la Paglia miliaria quatuor. à Aqua-pendẽte mil. duodecim. à San Loren-zo mil. ſex. Bolſena mil. quatuor. à Monteſiaſcon mil. ſeptem. Viterbi mil. ſeptem. à Lago de Vigo mil. ſe-ptem. Roncignon miliare unum. Su-tri mil. tria. à Monte roſſo mil. quatu-or. Bachano mil. quinque. Liſola mil. ſex. Borgeto mil. unum. â Roma mi-liaria ſex.

Ex

Ex Roma Neapolim iter.

Marino miliaria duodecim. Belitri miliaria octo. à Sermoneta miliaria quindecim. Aquapuza miliare unũ. Segio miliaria quinq;. à la Casa noua miliaria duo. Marute miliaria octo. Teracina miliaria sex. Fondi miliaria sex. Vtri miliaria quinq;. Nolla (uel Molla) miliaria quinq;. Garignano miliaria octo. Sesso miliaria septẽ. Caschano miliaria quatuor. à la Torre de Francolisse miliaria septem. Capua miliaria octo. Versa miliaria octo. à Neapoli miliaria octo.

Ex Neapoli Aquilam iter.

Versa miliaria octo. Capua itidem octo. Calui miliaria sex. al Siesto miliaria uiginti. Benafri miliaria sex. Fernoli decem miliaria. Lagoscuro, decẽ. Casteldi Sangue, quinq;. Rocha di Rassa, quatuor miliaria. al Pian de cinq; milia, tria miliaria. Rocha di Valscura, sex. Petorano, duo. Sermona, quatuor. Populi, sex. Nauelli decem

cem. Puogio, dedecim & sex. la Aquila, miliaria quatuor.

Ex Aquila ciuitate Apuliæ
Perusium, et Anchonam iter.

Da l'Aquila Verso Asisi à San Siluestro miliaria sex. Inderdoe, octo. Casteldi sant Angelo, quatuor. Ciuitaducato miliaria sex. Ariete, sex. à pie di Lupo, duodecim, Arone quatuor. Montefrancho, duo. Vuallescura, quatuor. Spoleti sex. Treui, octo. Foligno, quinque. Speili, duo. Assise, sex. à Sāta Maria da gli Angioli, duo. Perosa, octo.

Da Perosa à Loreto.

Santa Maria da gli Angioli, octo. Asisi, duo. Spelli, sex. Foligno, duo. Colfiori, decem. Seraualle, quatuor. Varano, quinque. Valdi Magio, tria. Belfiore, quinque. Tolentino, tria. à la Raza, tria. Macerata, decem. Rechanati septem. Loreto tria. in Anchona, quindecim.

Ex Anchona Rauennam, Ferrariam, Patauium.

Fimesino, decem. Sinigaglia, quindecim. Fano, totidem. Pesaro, quinque. à la Catholica, decem. Rimeno, quindecim. al Cesnadego, totid. Ceruia, quinque. al Sauio, quinque, Rauena, decẽ. Bagnacauallo, xij. Lugo, quinque. Fossa de Ziliolo, xij. Arzenta, iij. Consandoli, iij. Benuegnadi, iiij. Ferrara, xvi. Francolin, v. Horacan, v. la Casa Saluatica, iij. Arqua de salto, ij. Rouigo, sex. Anguilara, septem. Conselue octo. Padoa, decem.

Ex Basilea Romam iter; miliaria Germanica.

Krentzach, ein dorff. Vuilen, ein kleine mil, Varmbach, dorff. Rinfelden statt. ein mil. Mõli: dorff. Mumpff dorff, ein mil. Stein, dorff. Seckingen, statt. Lauffenberg statt, anderthalb mil. Lütlingẽ, ein dorff. Houuẽstein, kleins stettlin. Tougeren, dorff. Vualdshuot statt, ein mil. Burtuuill, dorff. Tirngen, kl. stettlin. Neuukilch

ſtettlin, anderthalb. mil. Schaffhuſen, ſtatt, i. mil. Dieſſenhofen, ſtettl. Stein, ſtettl. ij. mil. Steckboren, ſtettl. Ermetingen, dorff. Coſtantz ſtatt, ij gros mil. Arb. ſtettlin iij. mil. Roſchach, ein marckt, halb mil. Rineck, ſtettlin, ein mil. Daſelbſt muſs mā uber farē. Vō Rineck auff das ſtettlin Veltkilch zuo, iij mil. Pluditz, ein ſtatt, ij. mil. Zum klöſterlin da iſt ein dorff, ij. mil. Arlenberg, ein halb mil. Landeck, ein marckt iij. mil. Finſter muntz. Ferderſpil auff der Marſel heide, ein herberg, dritthalb mil. Malſs oder Zum vij. kilchen, dorff, ein mil. Vueron, ein ſtatt, ſechs mil. Calteren, dorff, iiij mil. Traunim dorff. Zum keller. Sant Loran dorff, daſelbſt goht man uber die brucken. Sant Michael dorff. Trient, ein ſtatt, finff mil. Rufereit, ein ſtatt, drei mil. Lombardy godt an Berner Clus, finff mil. Vuille francken, dorff. Mantua, ein ſtatt, ſechs mil. Sāt Benedict, ein reich cloſter, zuo mil. Cōcor-

dia ein kleins stettlin. Castella minor, siue Castellum S. Ioannis, stettlin. Bononia, ein statt, zehen mil. Florensola, ein statt, Scarperia, ein statt. Florentia, statt, dreizehen mil. San Cassan, ein statt. Senis, ein statt, achthalb mil. Bon conuent, ein kleins stettlin. Sant Clerico, ein stettlin. Aqua pendent, statt. Sant Lorentz, stettlin. Bolsena, stettlin. Monte flascon, stettlin. Viterbo, ein statt. Ronsilion, stettlin. Monte ross, stettlin. Roma, finff und zuentzig mil. Summa est, miliaria Italica, seu Lombardica 580. Alemanica centum & 16. communia.

Ex Roma Venetias iter.

A Roma ad primam portam. Inde ad Neruam. Spoletum. Foligno. Nocera. Sysillio. Cambiano. Aqua angelo. Sant Ambron. ad Affan. Beseren ubi inueniuntur naues Venetias usque.

Alia uia.

Ex Roma ad Mariam de Loreto: inde

inde Anchonam: inde Venetias usq; nauigatur: inde Tridentum, &c.

Ex Antuerpia Basileam per Treuerim: parua Germanica miliaria, uel potius Leucæ Gallicę. Locorum nomina Gallica.

D'Auersa à Malines, quatuor miliaria. Louaniæ quatuor. Tillemon tria. ad Hu sex. Boys duo. Ionte duo. Grauha dimidium. Soye unum cum dimid. Cambray duo & dimid. Fillij unum. Borzi duo. inde potest duplex iter capi, uel per Esternach, uel per Ettelbruck: sed per Esternach breuius est, & uenitur à Honsee tria miliaria. Viande tria. Esternach tria. Triere. Treuerim tria. Cerff uel Cierff duo. Lossen duo. Lebach totidem. Huystuillræ duo. Sarbruck unum. Sant Iohan unum, Gheum uel Gheuune unum. Mumcherck unũ, Rumelling

duo. Yucheborch. Hinc transis nemora, & uiæ dux capiendus est. Iuuiere duo. Strasburg tria. Slestat sex. Colmar tria. Herliering ij. Othmarzē uel Othmarsheim. Basel tria.

Aliud iter ex Antuerpia Treuerim per Leucas.

Cùm fueris à Hu ibis Fhohogne miliaria tria cum dim. Bomal unū & dim. Giurgerbā tria. Samie aut Malmedi unum. Santa Vitta duo. Bronfeldt tria. Bechendorff tria. Bittborgh unum. Spitthal duo. Trier duo.

Ex Antuerpia Basileam per leucas.

Cum fueris (ut supra) in Tilmon, eas ad Varen miliaria quatuor Legghe. à Liege quatuor. Verniz tria. Iar duo. Mamedi duo. Santsut duo. si per Ypnon ire opus est ex Liege ire ad Herff, unum. Vuilre, unum. Dallen, unum. Ypnon, unum. Zoerbroot hic transis seme miliaria tria. Santa Vitta, quatuor. Bronfeldt tria. Bechen-

dorff tria. Bittborgh unum. Spitthal duo. Trier duo. Reliquũ habes supra.

Ex Antuerpia Moguntiam, &c. nomina Italica, per leucas.

Ex Antorff ad Diritom, quatuor miliaria. Dist, quat. Lasselt tria. Mastrich quatuor. Aquisgran, quatuor. Durra, quatuor. Peynbach. Brisich. Andernach, duo. Cobolenza, tria. Maganza, decẽ cũ intermedijs locis.

Gallicè, le chemin de Tuornay à Basle, per leucas.

Da Tounay a Andernarde, septem miliaria. Gandt, quinque. Anuers, decem Liere. Diste, septem. Assele. Mastrich septem. Ach, uel Arle, quatuor. Dur, totidem. Bonne, septem. Andrenach sex. Conuoldus tria. Poupart, quatuor. à Sant Gheuer duo. Baberac duo. Bingẽ ij. Ling. Ingelum duo. Mens quatuor. Francford quat. Tamerstat. Guerinche. Aupenã seu Oppenheim. Vuorms, octo. Spir. Grane quatuor. Rastat. Torhunzu.

Strasburg duodecim. Bopes Margeltzē. Kems. à Basle quatuordecim.

Ex Basilea Geneuam, miliaria Germanica, &c.

Ad Liechstall ij parua miliaria: inde cùm exis tende statim ad dextram, & ita recta quoad aquam inuenis. Vuallenburg miliare magnum. Balstal per paruum montem, unum. Intermediat Langeburg. Solodorum, unum. Intermediat Dietelspach oppidulū. Buram duo. Harberg duo. Morat, unum magnum. Paterniacū uel zuo Peterlin, unum. mediat Auans oppidū in alto à dextra. Modon duo. ad sinistram tende Lausannam tres. Morges unum. Roll unum. Nyon unum. Geneuam unū cum dimid. mediant duo loca.

Ex Basilea Bisuntium seu Bisantz caput Burgundiæ. miliaria Germanica.

Ex Basel ad Vualdicoph duo. Vlpach unum. Sept unum. Fetsch duo.

Vel Feuer unum. Tatter unum. Mim pelgard duo. mediant duo loca: Ex Mompelgard gon Clerenal quinq;. Bamc uel Bamen duo. Bisantz tria.

Ex Argentina Veronam per Germaniam.

Ad Rastet diei iter. Ad Spiram dies. Vuormatiam dies. Moguntiam dies. Inde si uis descendere Coloniam tres dies. Si uerò Francfordiam dies. Inde ad Vuirtzburg dies. Nurembergam dies duæ. Vlmam dies duæ magnæ. Augustam sesquidies. Kemptã sesquidies. Fuasach tantundem magna. Tridentum dies duæ. Veronam duæ dies breues.

Iter breuius ex Basilea Antuerpiam per leucas, & nomina Gallica, & Germanica.

Ex Basilea ad Kemps miliaria duo: Hault mursich duo & dimid. Hirtzfelt duo. Heiligcreutz unum. Colmar unum. Kesper unum. Lapolidi duo cum dimid. Pleinsoni duo ac dimid.

Sant dye quatuor. Vanum raon unũ & dimid. ſant Catelines duo. à la Ronches unum. Neu Villes duo. ſant Nicolas tria. Granbochier tria. Nomeni quatuor, Metz uel Meſs iij. Richemõ unum. Thionuilles unum. Rettinga unum & dim. Neurſich duo. Altar unum, Arle. Arlon unum. Sadex duo. Martelingo unum cum dim. Cholengiæ totidem. Chenoyes duo. Ortenuilles tria. Leignier unum. Marche tria, Lutin uel Cutin unum cum dim. Corionilla quatuor. Namur quatuor. Thourrin duo. Butbaye duo. Louainge quatuor. Malines quatuor. Anuerſa, quatuor miliaria.

Ex Baſilea Mediolanum miliaria Germanica.

A Liechſtall duo. Zoffingen tria. Surſee duo. Lucernam duo. Altorff per lacum quatuor, uel ad Bruna per terram, tria. inde Altorff per aquam, unum. Vrſera tria, intermediant Silano & Vaſer. Ayrollo ultra montem

Gothar-

Gothardi, duo. Faitto duo. Lugano tria. Como totidem. Barlasina. Mediolanum.

Ex Roma Neapolin alio itinere quàm superius. Nomina & miliaria Italica.

Da Roma â la Ficha miliaria octo. â Valdi, montone quatuordecim. Piedanani duodecim. Fruselone tria. Caperano octodecim. Ponte curto octo. alla Fratta decem. alla Rocha octodecim. Patria quatuordecim, Napoli sedecim.

Ex Ancona Ferrariam.

Ex Ancona à Sinigaglia uiginti Fano quindecim. Pesaro quinque. Fumine uigintiquinque miliaria. Sed sunt loca media. A Stabiniano decem miliaria. Cesena decem, & cætera.

Ex Como Florentiam & ultra, miliaria Italica.

Da Como à Herba duodecim. Pontida sedecim. Bergomo decem. Milano triginta. Lodi uiginti. Piasenza

totidem. Cremona triginta. Inde per Padum flumen itur Ferrariam, inde Bononiam, miliaria quadraginta. la Casa morta. à monte Carelli. à Barberino, Intaldumarian. Firenze. Inde à Lancisa tredecim. al Ponte à le tane tredecim. la Chiassa totidem. Anbiari decem. al Borgo san sepolcro, quatuor. à Pace transis montem tredecim. Fermignano sedecim.

Ex Basilea Venetias nomina & miliaria Germanica.

Von Basel gon Lauffenberg quatuor. Shaffhusen quatuor. Costantz, Dednang, Isne, Kempten, Reitten, Ferrerberg, Nazoret, Insbrugh, Stain, Brenerberg, And, Brixen, Botzen, Soltoren, Trient, Burg, Hospital, Cobel, Bassan, Castel Franc, Mestres, Venedig.

Alia uia quæ per Alpes Venetias ducit.

Liechstall, Zoffingẽ, Lucerne, Vri, Gottardberg, Pellinsona, Louers,

Fer-

Ferres, Mediolanum, Cremona, Bresſa, Verona, Vicenza, Citadella, Caſtel franco, Maſtres, Malgera, Venetiæ.

Ex Mediolano Compoſtellã per Galliam, Hiſpaniã, &c. miliaria primò Italica, poſtea Leucæ.

Nomina Italica.

Vercei quadraginta miliaria. Liuerna uigint i ſex. Chiuas nouem. Turin uiginti. Riuole ſex. Vigliana quatuor. ſan Giori ſeptem. Suſa quatuor. Inſiles ſex: hinc intras in Delphinatũ Viennæ, & per Leucas, quæ interdũ duo, interdum tria miliaria Italica cõplectuntur: ab Inſiles ergo ad Honzon leucæ duæ. Suſana duæ. Breenzon tres. San Martin duæ. San Creſpin tres. Embron quatuor. Corſes quatuor. Talardo totidẽ. Salſa i. San Lazaro tres. Empera duæ: hac intratur in Galliam Narbonẽſem, ſeu Prouenza, ex Empera ad Sadoron tres. à Saur tres. Marmoron tres. Carpẽtras

totidẽ. Trinanguæ duę. Vignon duæ. Villa noua ij: hinc intratur propriè in Galliam, à Saragnaga leghe iiij. Besorza i. Nemes duę. Lunel quatuor. Columbet duæ. Mompelier duę. Lupian quinque. à san Tiberio tres. Bises tres. Campo stagno duæ. Hons quatuor: cum discedis ab Hons ne eas per rectum iter, sed uidebis uiam à sinistris qua ibis à Franzarin xij. Marsaieta i. Tribi xij. Carcasona i. Abrã iij. Pedesora i. Castel nouo una. Villa francha iij. Villa nouella una. Vagesia duæ cũ dimid. Mõgiscardo duę. Tolosa tres: hinc exis ab Anseris lingua, uulgò lingua d'ocha, & intras Aquitaniã, uulgò Guaxogna. Tolosæ in templo Sernini ostendunt in tribus arcis argenteis corpora Sanctorũ (ut aiunt) Matthei, Taddæi & Sernini. Ex Tolosa ad Lagabi iij. Lila tres. Gimon ij. Gobier duæ. Marzan una. Siuat una. Baram duę. Laila i. Monte Shiuo duodecim Marsegiach tres. Malborget duæ. No

gia tres. Morlans duæ. Borgo arber tres. Hortes duæ. Pondhortes duæ. Salua terra tres. Malborghet duæ. Hoſtran duæ. San Zan de pie de port quatuor. à Ronciſualle ſeptem. Nunc Nauarriam intras. In Ronciſualle poteris mirabilia quædam uidere, ut Rolandi cornu, ſepulchrum eius & aliorum heroum, oſſa Gigantum, &c. Inde al Ponte del Paradiſo quatuor. Reſogna una. Pampaluna quatuor, Ponte de la ruina quinque. Luſtela quatuor. La recho del Roy quatuor. Vianas quatuor. Grugno una. Hacintratur in Hiſpaniã. Nauaretta duæ. Nauſera tres. San Domenego de la Calzada quatuor. Gregnon tres. Beltferato tres. Villa francha duæ. Villa noua quatuor. Burgus quatuor. Fornello quatuor. Fontana duæ, Caſtro ſoritz duæ. Ponte de mula duæ. Formeza tres. Carion quatuor. Caſchadegia quatuor. San zane duæ. San Fongon duæ. Brunello quatuor. Manſi-

glia quatuor. Lion de Spagna tres. San Michele duæ. Ponte de l'aqua quatuor. Storga tres. Rauanela quinque. Villa noua quatuor. Sette molini duæ. Monteferrato duæ. Panier duæ. Villa francha duæ. hinc intras Galitiam, à Salua terra duæ. Mala Faua quatuor. tre Castelli sex. Villa noua quatuor. Ponte de min quatuor. San Iacōo nouello quatuor San Leunes quinq; . Villa noua tres. Villa roza tres. Compostella tres.

Ex Taurino Argentinam.

Chieuasch, Sant Ia, San German, Vercelli, Nauara, Gatinara, Arona, & transire lacum maiorem seu Lariū uocatum, & uenire Bellinzonam, inde Faydt, Irol, Monte san Gottard, Altorff, per lacū Lucernam ire, Zophingen, Olten, Liechstall, Basel, Brisach, Strasburg.

Ex Geneua Lugdunum: & inde per Lothoringiam, Basileam, per Leucas Gallicas.

Ex Geneua Colonge leucæ tres. San German tres. Lantua tres. Sarden tres. ſan Mauritz totidem. Moluell quatuor Lion tres. Vila franceſe quinq;. Macho ſex. Tornon quinq;. Calon quinq;. Verdõ tres. Soree tres. ſan Gan de Loua tres. Auſona tres. Pontarch totidem. Grey quatuor. Bratt tres. Ongichort quinque Matilart tres. Luſoi quatuor. Roncan tres. Lure vna. Befort quatuor. Tamerkilch quatuor. Altkilch vna. Augſpurg vna. Eſsinga ſemis. Baſel ſemis.

Ex Fontanou Argentinam iter.

Begu vna. Arslie tres. Bifontena à Sãta Maria quatuor. Scenouuill tres. Matzene tres. Strasburg tres.

Ex Antuerpia Luteciam, per leucas.

Malins quatuor. Borcelles quatuor. Ans quatuor. Abreans totidẽ. Amõs iij. Aualenſiens ſeptem. Campertu totidẽ. Micẽcoſture quatuor. Perona quatuor.

Marſcel tres. à Roye quatuor Giornei quinq́; Pōt ſant meſen quinq;. Sā Lis tre Liure quatuor. Paris quod eſt orbis in orbe, ſex.

Aliud iter ex Venetijs Romam, quod alìàs peregrini faciebant.

Da Venetia à Chioza, Ferrara, Bologna, Caſtel San Piero, Imola, Faenza, Forli, Ceſena, Rimene, Peſaro, Fano, Sinigaglia, Anchona, Sancta Maria da la rete, Tolentino, Camerino, Foligno, Spoliti Terne, Narne, Otrigoli, Rignão, Caſtel nouo, Roma.

Aliud ex Baſilea per Metim Antuerpiam: per leucas.

Otmartzē tres. Hirtzfelden ij. Colma duæ. Keiſerſperg una, Plain fin iij. San Die duæ. Raon quinq;. Neue Ville quatuor. San Nicolas quatuor. Nanſy duæ. Nomenin quatuor. Metze quatuor Tiō uille quatuor. Narzi tres. Arlon quatuor Martelange tres. Ortōuille quinq;. Marzia quatuor. Imtione quatuor. Namur quatuor. Pernes tres. Louano quatuor. Malines quatuor. Anuerſa uel Bruxelles quatuor.

Iter ex ualle Telina Baſileam per mili-

miliaria Germanica.

Ex Tirano Pesclauium duo miliaria parua. Inde Pisadellum ,uel ab alio late re ubi est melior uia, quamuis utrinq; ascendendum sit, unum miliare. Inde ad domum Dorici uel filiorum in Pēnina monte, duo miliaria. Inde Pontresinam unum miliare. Samadā dimidium miliare. ad Pontem Chamuasch unum. Inde ascenditur albula mons, & post descenditur usque ad Borgognium duo. inde à Lanz unum. Inde Parpan unum. Curiā, unum. Ragaz duo. Vallestatt, duo Inde per flumen ad Vuezam duo uel per mōtem. Ex Vueza per flumen, uel per terrā ad Rapiluil duo. Tigurum duo cum dimidio: inueniuntur loca intermedia in quibus hospicia etiam sunt. Sed qui uult per nauim commodè & parua impensa uenire, sit in Valestat die martis uesperi ut summo mane sequenti nauim euntē ad mercatum Tigurinum in duobus diebus, ascendat. Ex Tiguro Badam Heluetiorum, quatuor miliaria, inde Bruck, Mumpff unum miliare. Rinfeld unum. Basileam duo. Sūt alia intermedia hospicia ubiq;.

Ex Clauenna Curiam Rhetiarum iter est duorum dierum.

Duplex iter: nam aut per Splugam, montem & uicum, & Tosannam, uenitur Curiam: aut per septimum montem latiori & parum longiori uia uenitur ad Lanz, & Curiam. Singulo fere miliari e iam dimidio. Ex Clauenna si Curiam tendis, præstat per Splugam. Si uerò ex Curia Clauennam, præstat per Septimũ ire. sunt utcunque hospitia.

Ex Basilea Augustam Vuindelicorum itinere equestri, & mil. Germanicis.

Rinfelden, Mumpff, Lauffenberg, Vualdshuot, Nuukilch, Schaffhusen, Phullẽdorff, Sulga vel Kunigsechs Schuoseriet, Biberac, Vlm, Augspurg. vel ex Schaffhusio gon Stocken iij. m. Phullendorff ij. Mengen per syluam i. Ruedlingẽ i. Margdal i. Einga i. Hirpach ij. Vlm i. Kindzpur ij. Augustã vij: vel per nauim & pedes, vel eques etiam, ex Schaffhusio Diessenhofen i. Stein i. Steckborem i. Cõstantiam i. Merspurg i. Marckdorff i. Rauenspurg ij. Vualsee ij Ochsenhusen ij. Eritzheim i. Osterberg i. Rotterhusen

ſen. Crempach i. Dainhuſen i. Rieda i. Gezzerhuſen i. cũ dim. Tiredorff i. Auguſtam ij: vel alia latiori & longiori ex Conſtantia ad Lindaũ(Lindou) Vuangen &c. Memingen, Mindelheim, Sibnach, Muminchen, Augſpurg.

Ex Baſilea Friburgum Briſgoæ.

Schliengen, anderth. Crozingen ij. Friburg, anderthalb. mil.

Iter à Baſilea ad Sanctam Mariam in Lotharingia: miliaria Germanica.

Exeundum per portam Sancti Iohannis ad Michelfelt, mil. dimid. Domus ſeorſim dim. Kemps dim. templum cum puteo dim. Americk, Otmarzheim uicus mil. i. Hirtzfelt dim. Niderhecke. Heiligcreutz oppid. mi. i. & dim. Kolmar. i. Beinuuir i. Clicheluuir i. Rabuuir vrbs i. Ruppeuuir, Mariæ kilch.

Iter à Sancta Maria Baſileam, deuitatis montibus.

Mariekilch, Heiligcreuitz, Mosla, Lieure, ibi crux ſuper ripam: à latere caſtelli Banuille molẽdina. Caſtholtz ij. Domus cũ põte. Barchet vrbs i. Pag⁹ quidã. Templũ. Colmar ij. Heilgkrutz i. Nider

hercke. Hirtzfeldt andert. Bantzem toti dẽ Othmarsheim di. Amrick. Templũ cum puteo. i. domus seorsim dimid. Michelfelt, & Basilea unum.

Iter Basilea Bibracum.

Krentzach dim. Vuilen. Vuallẽbach Rinfeldt, Muli, Mumpff, Stein, Sekingen, Lauffenberg Loutingen. Hauuenstein. Toperen. Vualtzhuot. Diengen. Hor. Eschingen. Radin. Neuhaus. Neukilch. Schaffhusen. Herblingen. Deingen. Euringẽ Hiltzingen. Rumelshoff. Stisling. Valuuiss. Stocken. Vrsu. Neuphus. Beyuuang. Phullendorff. Ostren. Daffaschuler. Bachhaupten. Saulpen. Brunauuiller. Buochen: hic conscenditur lacus magnus: Opeltzhusen. Stafflũgen. MitlenBibrach, Bibrach: si quis nõ possit aut nolit per lacum ire, hac ibit. Saulgen, pagus quidam alius, Reichenbachs. Stellinhus. Druttẽschuiler. Krott Rente. Vueruschuuiler. Bibrac.

Iter ab Argentina Basileam.

Von Strasburg exeundum per portam, Metzger thor, Vuickhusli parua arx, Blopsi, i. & dimid. Vnser frauu zureich cœnobium, An der krafft, pagus ad

ad fluuium uocatum Krafft i. Beste. Ob-
ner dim Boffen. Birsenen. dim. Thiebel
za. Flachien. pagus quidam. Artelzen i.
Mazene. Marchkilzen dim. Arzée. Pie-
sen i. cũ dim. Brisach urbs. Othmarizhiẽ
Amrick templum cum puteo i. Kemps.
domus seorsim dim. Michelfeld. Basel i
intratur per portam sancti Iohannis.

Iter Basilea Tigurum.

Von Basel portam sancti Albani, zũ
Rotenhus. Rinfeldt ij. Mule. Mumpff i.
Eicken. Frick Hornus. Botzen. ascendẽ
dus est mons, ij. Euingẽ Brug oppidulũ
D. Bernatũ i. Rufs fluuius qui nauitran-
seundus. Bedendorff. Vuill. Baden. urbs
transeundus fluuius Frimat Vuatingen
cœnobium ubi naui fluuius transeund⁹.
Leimat. Breitbach. Dietingen. Altstetli.
Zurich: hac alia meliori uia non transe:
undus naui fluuius Leimat. sed tantum
pons: ex Baden ergo ad Vuuris m. dim,
Outuill. Vuiningen. dim. Hun dim. Zu
rich intrandum per portam Ni
derdorff dictam,
dim.

FINIS.

3 Bll. 186 (ergänzt) [illegible] 84.
III
1 Maßtafel
(gehört zu S. 1574)
Gbt. I.
134
A8. —